

Zd. Váša :

Česko-slovenská vzájemnost a české peněžnictví.

V minulých týdnech probírala slovenská žurnalistika zajímavé thema. Vznikla totiž bezmála mezi všemi slovenskými listy polemika o interpretaci několika řádků uveřejněných ve Slovenském peněžníku o českých bankách. Polemika tato vedena jsouc ostře z obou stran, vyvrcholila konečně ve vážné a zajímavé diskusi o českém peněžnictví a poměru jeho k česko-slovenské vzájemnosti. Články o thematu tom uveřejněny byly v několika číslech Slovenského denníku, a budiž předem s povděkem konstatováno, že psány jsou upřímně, jasně a s láskou, aby mluvily od srdce k srdci, s heslem »pravdu sobě mluvíme a dobří spolu budme«.

Podnět k zmíněné polemice zavdal článek Zvolenských novin, v němž vytýkáno bylo Slovenskému peněžníku, jako by bál se, a se žárlivostí sledoval rozmach a postup českých bank v Uhrách. Upřímnou a břítkou odpovědí odmítl Slovenský peněžník tuto výtku a zdůrazniv, že jeho jedinou snahou jest dle příkladu českého přivést lid slovenský k vyššímu stupni hospodářské zdatnosti, by schopen byl samostatné práce do budoucna, prohlásil, že ne on, ale jiné elementy na Slovensku snaží se obohatiti a těžiti na úkor česko-slovenské vzájemnosti. Krátce na to, jako ohlas zmíněné polemiky uveřejněny byly ve Slovenském

denníku tři články pod názvem Rozklad či vývoj, v nichž vyslovena jest nutnost bezpodmínečné vzájemnosti česko-slovenské, a vytýkáno jest slovenské inteligenci, že, ačkoliv sama nachází se v naprostém rozkladu, bez jakékoliv vůdčí idee, bez kulturního ruchu a života, přece nemůže se vymaniti ze starého separatismu, a svojí neupřímností a nedůsledností zdržuje vývoj, který bez toho sám sebou jde pomaleji, než třeba. Na tyto články uveřejněna byla opět odpověď. I v ní přiznána jest nutnost přesvědčení, že národní jednota česko-slovenská musí se státi bezpodmínečně národním ideálem Slovenska, ale poukázáno též na to, že pak i na druhé straně, na straně české mělo by býti více pečováno o to, by konečně překlenuta byla ta mezera, jevící se mezi heslem a skutky hlásanými ve jménu česko-slovenské vzájemnosti.

Budiž uvedeno několik vět z oné odpovědi: »Pisatel článku »Rozklad či vývoj« zdůrazňuje nutnost bezpodmínečnosti v česko-slovenské vzájemnosti. Buď — a nebo. Jsem též toho přesvědčení, že národní jednota česko-slovenská jest světovým názorem a ideálem Slováků. Avšak, jestliže u lidí téhož smýšlení a názoru vyskytují se difference mezi heslem a skutkem, nedůslednosti, příčiny toho vidím jinde a nesouhlasím úplně s touto zásadou, zejména ne pokud se týče obchodních styků Slováků s Čechy. — Řešení národní jednoty česko-slovenské, které si žádáme a po které upřímně a opravdově toužíme, nezávisí jen od uplatnění toho názoru na Slovensku. Těžisko uskutečnění jednoty kmenové leží spíše na území českém, v Praze. A nebude-li se pracovati k uskutečnění našeho vzájemného ideálu alespoň paralelně na obou stranách, pak nepřiblížíme se tak brzy k němu. Neutěšený výsledek kusé práce politické výchovy české pospolitosti jeví se jmenovitě v tom, že přivrženci vzájemnosti jsou mnohem slaběji zastoupeni ve společnosti české, než slovenské. — A proto není se co diviti, že i peněžní kruhy české, s nimiž přece slovenské ústavy v jistých stycích jsou, často nejsou si vůbec vědomy poslání českého kapitálu na Slovensku. Tu začíná ona otázka bezpodmínečnosti ve vzájemnosti. Ano hotovi jsme tuto přijati bez výhrady, konsekventně, ale jen v tom případě, že ono heslo »buď anebo« přijato bude ve stejném rozsahu i na druhé straně.«

Slova tato, třeba že trpce nám zní, jsou naprosto pravdiva, neboť ani zdaleka nedospělo se u nás k utužení vzájemnosti česko-slovenské, avšak chyba ta již jednou napravena býti musí. A právě nyní, když veřejné mínění na Slovensku, alespoň ve straně nejvážnější, reprezentované Hodžovým denníkem, tak řečeno bez-

podmínečně akceptovalo nationální jednotu českou, nesmí se na české straně zapomínati na povinnost vůči Slovákům, kteří po dobách odcizení, uznávající chyby otců, sami vracejí se tam, kam české veřejné mínění vždy si přálo — do lůn a jednoty národa českého. Nenajdou-li však tyto snahy mladého Slovenska patřičného porozumění na straně české, může se státi, že indifferencie česká bude na ně nepříznivě působiti a česká veřejnost sama zkazí to, co kdysi od Slováků tak urputně žádala, totiž národní jednotu.

Jedno však nutno předem a to důrazně slovenským kruhům připomenouti. Že totiž nesmí a nemohou právě v zájmu želané vzájemnosti posuzovati česko-slovenskou vzájemnost jen dle obchodních a hospodářských styků mezi Slováky a Čechy, a dle toho, jak a zda český kapitál koná své národnostní poslání za Litavou, jak snad pisatel oné odpovědi se domnívá. To prostě proto ne, že vlastně skutečného národního kapitálu českého dosud nemáme, poněvadž tak zvaný český kapitál určitých národních intencí dosud nemá a slouží jedině zájmům kapitalistickým i na domácí půdě české, tím spíše v cizině. Jakkoliv jinak přikládáme otázkám hospodářským a finančním velkou váhu, přece nemůže býti o tom ani řeči, že by otázky hospodářské a zájmy finanční měly míti rozhodující slovo v otázkách všénárodních a zejména v otázce takové důležitosti, jako jest otázka jednoty česko-slovenské. To připomenuto budiž proto, by snad z některých případů, finančních transakcí aneb chyb, netaktičností, neznalostí poměrů, neb snad i z ohledů na stanovisko ryze obchodní, nevzbudilo se nepřátelství a antagonie na straně slovenské, které by pak poškozovaly vývoj česko-slovenské vzájemnosti. Na to jest doba příliš vážná. Jest ovšem samozřejmé, že bude povinností české veřejnosti i českého kapitálu pečovati o hospodářské zájmy slovenské a to měrou větší než dosud. Často slyšeti jest ze slovenské strany oprávněné stížnosti, jak český kapitál není si vědom svého národního poslání na Slovensku, jak nevšímá si zájmů slovenských, ačkoliv jinak zvláště v poslední době zasahuje již mocně do hospodářského života za Litavou, a stále ještě do budoucna projektuje zakládání nových ústavů, filiálek a podniků, které však budou jen ku prospěchu a sesílení maďarského vlivu v Uhrách. Bylo by si věru přáti, by tato intensivní, jinak chvály hodná činnost, tak zvaného českého kapitálu, byla vedena více v intencích národních, by také vedle čistě obchodních transakcí věnováno více pozornosti zájmům národním. Jak ohromné úkoly čekaly by tu český kapitál

na slovenské půdě, jak nesmírné služby mohl by tu vykonati český kapitál česko-slovenské vzájemnosti! — A k tomu cíli musí neunavně směřovati a pracovati nejen veřejnost česká, ale i slovenská, při čemž hlasu slovenského dbáno býti musí sice jako hlasu nejmladšího bratra, ale rovnoprávného člena téže rodiny.

H. Boczkowski:

Taras Ševčenko — ukrajinský básník-věštec.

(9./III. 1814 — 10./III. 1861.)

... A na mne v rodině veliké,
V rodině volné, nové
Nezapomeňte vzpomenouti —
Ne zlým, tichým slovem!...

T. Ševčenko.

Ukrajinský národ právě oslavuje 50leté výročí úmrtí svého největšího národního genia, předního buditele svého národnostního obrození — básníka-věštce vysvobozené, volné Ukrajiny — T. Ševčenska. Za smutných sice i dosti nepříznivých okolností oslavují letos Ukrajinci toto tak drahé pro ně výročí. Neboť sen jejich básníka-věštce — volná Ukrajina — nejen že nebyl průběhem minulého půlstoletí uskutečněn, ale ani se valně nepřiblížil svému uskutečnění.

Zoufalý a krutý osud matky-Ukrajiny, jenž nadchnul T. Ševčenska k nejkrásnějším a nejmohutnějším výtvorům jeho básnické musy — za těchto 50 let nepřilíš se zlepšil. A ve vlasti spisovatele »Kobzarja« — v ruské Ukrajině — dokonce se zhoršil. Jak známo, ruská vláda znemožnila chystanou v Kyjevě letošní oslavu úmrtí Ševčenkova.

Zkrátka, dnes není dáno ještě Ukrajincům přinést nerušeně i volně všenárodní hold Tomu, jenž rozsvítil pochodeň uvědomělého národního života na Ukrajině, který svými básnickými díly vybojoval jim čestné místo na stránkách dějin světové literatury, svým poetickým geniem dal duši ukrajinské řeči, jaksi sankcionoval její samostatnost mezi jinými slovanskými jazyky.

Význam a oblíbenost T. Ševčenka jsou mezi Ukrajinci psychologicky snadno pochopitelné. Ukrajinci patří k t. zv. národům nehistorickým. Nevytvořili totiž (správně velmi záhy ztratili) samostatného státu. Politicky byli obyčejně součástí jinonárodní státní organizace. Neměli tudíž své vlastní, národní, politické a státní historie, v čemž ještě do nedávna jediné shledávána byla opravdová historie. V důsledcích těchto okolností — jejich vyšší stavové postupně se odnárodnili a jediným zástupcem ukrajinského národa zůstal, prostý, zotročený selský lid.

T. Ševčenko vyšel z toho lidu, do 24 let svého života snášel na sobě jeho nelidského nevolnictví, poznal do podrobnosti všechny jeho útrapy a bolesti, touhy a zoufalství, ubíjející tíhu jeho jednotvárného života bez naděje, bez vyhlídek do budoucna, bez lepších a jasnějších vzpomínek o minulosti — pochopil psychologii bytí tohoto zotročeného a spoutaného lidu; ale nejen že porozuměl krutému osudu svých soukmenovců — rovněž dobře vystihl příčiny tak zoufalého jejich postavení: předně — hospodářská a sociální pouta, dále nedostatek národního uvědomění, osobních a občanských práv.

A Ševčenko, když šťastný osud vysvobodil ho z pout osobního nevolnictví, když věda a umění odkryla jeho zrakům nové neznámé dosud obzory — nezapomněl, jak se to často stává — na onu šedou, bezprávnou lidovou masu, z níž sám pocházel a ke které připoutávaly ho vzpomínky na dětství a mládí. Právě naopak. Svou musu, svého básnického genia zasvěcuje tomu obecnému lidu, tak bezlítostně ztýranému krutým osudem.

Lid — stal se hlavním i skoro jediným hrdinou jeho básnické tvorby. V tomto ohledu název první sbírky jeho básní »Kobzar« (1840) je nanejvýše symbolickým a výmluvným.

Neboť slovem »Kobzar«*) T. Ševčenko velmi vystižně označil úkol své básnické tvorby a takto svůj význam pro ukrajinský národ.

Avšak — a to je nejdůležitější — Ševčenko stal se sám »Kobzarem« národně uvědoměným, který vytkl si za úkol prostřednictvím své básnické tvorby — a jak Ševčenko výslovně podotýká — pomocí rodného slova, mateřské řeči — přenést na své soukmenovce, cit národního sebevědomí, svého národního příslušenství:

*) Od kobza (ukrajinský lidový hudební nástroj) lidový, putující vypravatel ukrajinských národních písní.

V úvodu k novému vydání »Kobzarja« (jež mělo vyjíti r. 1847) praví ke svým soukmenovcům: »K Vám moji milovaní bratři-Ukrajinci obracím se s tímto slovem! Veliký zármutek se zmocnil mé duše. Slyším, a občas sám čtu, že Poláci mají svůj tisk, Češi, Srbové, Bulhaři, Černohorci, Rusové — všichni mají vlastní tisk, pouze u nás ani zvuku . . .« A dále v téže předmluvě takto se vyslovuje o poměru ruštiny k ukrajinštině: »Rusů (moskalů) si nevšímejte, ať si píší ve své řeči, a my — ve své; u nich — národ a slovo, i u nás národ a slovo; a co je krásnější — o tom nechť rozhodují lidé.«

A jak si vážil tohoto svého národního poslání T. Ševčenko, jaký význam přikládal probuzení a prohloubení národního uvědomění ukrajinského lidu a spolu s tím — povznesení jejich řeči na stupeň spisovného jazyka — velmi dobře, svědčí následující fakt z jeho života. Když po desítiletém vyhnanství v asijském Rusku — Ševčenko zase se ocitl mezi svými — prvním jeho činem bylo sepsání slabikáře pro ukrajinské dítky: »Bukvar' dla južno-russkich škol« (Petrohrad 1860). Básník-buditel hodlal potom sepsati pro ukrajinské žactvo příručky matematiky, zeměpisu, dějin ukrajinského národa. Předčasná smrt však znemožnila uskutečnění těchto záměrů.

S tohoto hlediska básnické dílo ukrajinského genia věštce je národním par excellence. A proto známý sborník jeho básní »Kobzar« stal se pro Ukrajince národním evangeliem, posvátnou knihou, jež byla vůdčí hvězdou dalšího obrození ukrajinského národa a která beze sporu, po delší dobu bude ještě životním průvodcem Ukrajinců.

Zde jsme zrovna u druhého prvku básnického genia T. Ševčenka — všelidskosti. Buditelská a národní činnost jeho založena byla na všelidskosti a humanitě. Ševčenko přímo živelně miloval svůj národ a vlast, miloval však zároveň i ostatní národy. Jeho snem bylo, aby se aspoň slovanské národy sdružily v jeden celek, v jednu rodinu, ale na zásadách federalistických, autonomních a demokratických — jako bratr s bratrem.

Jsou to, jak známo, vůdčí zásady ukrajinského slovjanofilství, jež v letech čtyřicátých na krátko stělesněno bylo v kyjevském sdružení »Bractvo Cyrille a Methoděje« a jehož stoupencem byl také T. Ševčenko, což po rozpuštění tohoto spolku (r. 1846) musil zaplatiti hrozným, nelidským trestem: desítiletým vyhnanstvím do Orenburska a později do Turkestanu, kam byl dán do

armády jako obyčejný voják a k tomu s přísným zákazem básnití anebo malovati.

Všelidský a humanitní prvek jeho básnické tvorby — se nejzřetelněji objevuje tam, kde Ševčenko vystupuje proti sociálním nespravedlnostem, proti hospodářské porobě (zejména nevolnictví selského lidu), kde ponurými slovy líčí krutý osud matky-dívky, kde bojuje s předsudky a pokrytectvím, kde hledá a hlásá pravdu, jež musí jednou sestoupit na zem, aby byl učiněn konec všem útrapám, násilím, nespravedlnostem a kdy nebude více zlosynů, vrahů, nepřátelů, ale »bude syn i bude matka a budou lidé na zemi« !

T. Ševčenko je pevně přesvědčen ve vítězství pravdy. Pravda — hlásá — »musí býti, jinak by se slunce zastavilo a zohyzdženou zemi spálilo«. Rovněž věří ukrajinský básník-věstec v člověka, člověka volného, zbaveného všech pout a řetězů.

Proto po celý svůj život byl Ševčenko nesmiřitelným bojovníkem pro sociální rovnost a spravedlnost, pro individuální a národní svobodu a rovnoprávnost, byl apoštolem humanity v nejrozsáhlejší a nejvznešenější smyslu toho pojmu. A zároveň byl stejně nesmiřitelným odpůrcem každého násilí a ujařmování, zášti a zaujatosti, svévůle a krutosti. Ke svému ideálu Pravdy a Člověčenství šel vždy cestou přímou a ne oklikami. Právem tedy může o sobě říci, že »jsme šli vždy rovnou cestou a nemáme na svědomí ani zbla nepravdy«.

T. Ševčenko byl nejen básníkem-věstcem ukrajinského národa, jehož probuzení a uvědomění věnoval celý svůj život, nýbrž byl zároveň básníkem-myslitelem všelidského významu a jedním z nejsvráznějších slovanských veleduchů !

Adolf Vašek:

Prof. Antonín Vašek,

buditel lašského kmene, průkopník českého kriticismu.

(Dokončení.)

Z této bohaté náplně myšlenkové dotkneme se jen některých, jak se nám právě v ročníku 1863 namanuly. Mluví se tu o sčelování pozemků, o zajištění úplné svobody v příčině zcizitelnosti pozemků, o zlepšení komunikací polních, o povrchním i pod-

žemním svádění vody pomocí vodosvodů a stok; ukazuje se na výhody střídavého hospodářství, k němuž se přešlo asi od r. 1848; mluví se o racionelním hnojení vápnem; o důležitosti dobytka jako základu a největšího bohatství dokonalého hospodářství, o pojišťování dobytka; podněcuje se akce na pořizování strojů celými spolky; navrhuje se cesty a prostředky k zvýšení úvěru reálního i osobního, na zřizování ústavů úvěrních a záložen (kas); o pojišťování maloročníků proti ohni a krupobití; navrhuje se zřízení vzorného hospodářství aspoň v obvodu dvou nebo tří okrsků k povzbuzení rolníků. V té době (před válkou pruskou) mluví se o akci, aby podán byl návrh na zvýšení povinnosti školní návštěvy do 14. roku. Na zřízení hospodářských škol a zavedení nauk hospodářských na průpravných učitelských. Jedná se o zakládání hospodářských besídek na dědinách. Učiněn návrh, aby se vypsala cena za nejlépe sepsanou knihu pro venkovské školy opakovací. Promlouvá se o tom, jak by se mohlo použití veliké drahoty na světovém trhu bavlnářském (následkem války severoamerických států s jižními) k intensivnějšímu pěstění lnu. Propaguje se myšlenka o pěstění hedvábnictví. Vystupuje se proti ledabylosti rolníků, za jejíž příčinu se uvádí nevzdělanost, úplná neznalost přírody a jejích sil, neznalost dějin národních, opovržení u jiných stavů vůči sedláku, jako i naopak dávno v srdce rolníkovy zakořeněná nedůvěra ke vzdělanějším třídám.

Jak pokročilý byl by náš venkov už býval, kdyby tyto dobré podněty bývaly soustavně uváděny ve skutek a kdyby snahy Vaškovy bývaly nalezly více ohlasu na lašském venkově. Vždyť o tak mnohé myšlenky, již snad ještě do nedávna (a dokonce i dnes) leckterý zaostalý rolník pokládal za novinu, lze s poukazem na Vaškův „Besedník“, první český orgán hospodářský ve Slezsku, povědět ben akibovské: „To už všecko tu jednou bylo!“

Český zemědělec ve Slezsku má už tedy přičiněním Vaškovým r. 1861 svůj orgán, slezský Němec ho ještě nemá!

Ale účast na spolkové práci z řad rolnických je z počátku slabá. Stěžuje si do toho redaktor v Besedníku ze dne 10. dubna 1863 a později je nucen vybídnouti české rolnictvo k hojnější spolupráci ve spolcích těmito charakteristickými slovy:

„Uveřejňující výše postavené svolání (totiž „Rak.-slezského hospodářského spolku“, pozn. pis.) s výtahem stanov, nám od prozatímního výboru zaslané, vyzýváme naše ctěné rolnictvo, aby se ve spolku tom hojně účastnilo, neb zajisté dá se od něho větší rozkvět slezského hospodářství očekávati. Ať se žádn

nedá odstrašiti obáváním, že mu snad rokování spolku nesrozumitelno bude pro řeč německou, kterou se v dosavadních schůzkách vše vyjednávalo, neb dá se od výboru očekávati, že bude ohled bráti na rovnoprávnost, a konečně mohou se jí údové sami ve spolku dovolati. Zatím radíme prozatímnému výboru, aby celé stanovy, co možná nejdřív, také v české řeči vydal a rozšířil, aby všem rolníkům srozumitelný byly.“

Toto píše redakce 29. dubna, ale už hned v dalším čísle 9. května oznamuje s bolestí odchod zeměsprávce hraběte Belcrediho ze Slezska do Čech, věc velice závažná, neboť slovy, jimiž oceňuje význam hr. Belcrediho pro českou věc ve Slezsku, píše redaktor zároveň i nekrolog oněm lepším časům v ohledu národním, trvajícím ne celého půltřetího roku, za nichž slezští Němci 25 poslanci se 6 poslanci slovanskými uznali jednohlasně rovnoprávnost všech tří národností na slezském sněmu a usnesli se, aby protokoly byly vedeny ve všech třech řečích. Ovšem zůstalo jen na pouhém usnesení.¹⁾

Prvním červnem nastupuje úřad nový zeměsprávce Heřman svob. p. z Pillerstorffů a brzy po té způsobem nápadným objevují se v „Op. Bes.“ hlasité stesky. Tak dle čísla ze dne 9. září 1863 u příležitosti zahájení včelařské výstavy, pořádané v Bílovci dne 25. a 26. srpna moravsko-slezskými včelaři, stěžují si slezští „Moravci“ ve zvláštních dopisech i ústně na to, „že na ně představenstvo spolku žádného ohledu nevzalo, jmenovitě že pan místopředseda vel. p. Šimbera schůzku zahájil řečí pouze německou, jakož i že vzdor pilnému poptávání nebylo jim možno doptati se programu moravského, že tedy nevědouce ani, o čem se mluví, tím méně řečím samým rozumějíce, ještě prvního dne s mrzutostí odešli. Ani ve věcech vystavených (oulech, medu a včelařském náčiní) nebylo moravských nápisů, tak že i tato výstava jen poloviční cenu měla, jelikož o mnohé věci nevěděli, odkud a k čemu jest. Toto vše jich rozmrzelo tak, že ti, kteří tam přišli v úmyslu dát se zapsat, od úmyslu toho ustoupili, a i z dříve již zapsaných toho mnozí litovali, mezi sebou se radíce, nebylo-li by lépe v krajinách moravských zaříditi si

¹⁾ »Zajisté nebylo dlouho ve Slezsku zeměsprávce, jenž by svou vlídností a přístupností, svou spravedlivostí a věhlasností v tak kratičkém čase tak všeobecně oblíbeným se byl stal! A co se nás Slovanů týče, my zajisté jsme k dvojím díkům jeho excellenci zavázáni, neboť on nejenom že se vždy osvědčil ve sněmovně co hájitel rovnoprávnosti národní, ale také v úřadech jednal ji průchod. Že však posud není tak provedena, jak si toho každý spravedlivý žádati musí, toho příčinu sluší hledati jinde.« (Op. Bes. 1863 103.)

zvláštní spolky včelařské, kde by jednotliví údové sobě lépe rozuměli.“

A následuje charakteristická odpověď redakce: „My se prozatím, nemajíce času na rozmyšlenou, nechceme vyjádřiti ani pro ani proti tomuto úmyslu. Zajisté ale jest to velmi dobrá věc, když se lidé stejného zaměstnání, tedy i hospodáři vůbec, a včelaři zvlášť, častěji sejdou, a o svých právech a zkušenostech si porozpráví, aby takto z rozličných náhledů a z rozličných zkušeností to nejlepší se vybralo za měřítko našeho dalšího jednání. Včelařství pak samo skutečně jest věcí, která by se o mnoho pilněji pěstovati měla, než to (bohužel!) v krajinách našich až dosud se děje.“

Mohl tuto vyhýbavou, jiným směrem pozornost odvádějící odpověď svým krajanům dáti muž, o jehož neohroženosti z dob studentských vypravovali si legendy¹⁾ a jenž později s neslýchanou odvahou vystoupil mezi Čechy první proti pravosti rukopisu Královédvorského? — Věc ovšem je rázem vysvětlena, všimneme-li si, že za churavého Vaška o prázdninách tenkrát (a sice od č. 24. do č. 26) měl zodpovědnou redakci — prof. Jan Lepař! Vzpomíná-li Prasek, že rázný a řízný Lepař — jak se mu zdá — leckde narazil, pak opatrnictví toto za jeho redakce v „Op. Bes.“ dvojnásob nás zaráží a jest jen dokladem, že Lepař v tomto případě nechtěl páliti si prsty, a že opravdu tehdy nestál o rány, jež se sypaly na Vaška.

Tlak na slezské češství roste dále vůčihledě, už hned v čísle dalším (27) zaznamenává redaktor — byl to už Vašek — že na besedu do Kateřinek 27. října nepřišel mnohý, kterého besední výbor na jisto čekal a klade otázku: pak-li ze strachu? aneb z pohodlí? Kdož ví? — V č. 28. referuje Vašek tímto charakteristickým způsobem o shromáždění rak. slezsk. spolku pro hedvábnictví v Opavě:

»Jednání bylo veskrz německé. Mezi jednáním odevzdán byl starostovi telegrafický pozdrav od spolku hospodářského v Olomouci v řeči francouzské, poněvadž český telegram od úřadu telegrafického přijat nebyl, snad z obavy, aby nějaké to české „ř“ telegrafický drát neroztrhlo.

Krásné to provádění rovnoprávnosti nám od císaře pána zaručené! Nemile se dotklo mnohých shromážděných, že někteří

¹⁾ Srov. nekrolog o Vaškovi v Opav. Týd. 1880. »Půlstoletí« Opav. Týd. č. 32.

pánové a sice vzdělanější třídy, kteřížto sedadla vedle starosty obdrželi, nevčasné o příčině k onomu francouzskému telegramu (jelikož prý pan sekretář spolku olomouckého pro hospodářství „ein Ultra Čech“ jest) vtipkovati začali, což snad p. starostu pohnulo, aby na omluvu oněch pánů veřejně vykládal, že humanita prý žádných řečí nezná! Každý nám ale za pravdu dá, když pravíme, že pravá humanita všech i jednotlivce práva uznávajíc, také řeč jeho, co jemu svatou a milou, šetřiti a všude zastávati má a bude.“¹⁾

Takto důrazným protestem, jindy zas po havlíčkovsku zžiravým vtipem, jest Vaškovi odpovídati na množící se útoky v německém tisku, skoro už číslo za číslem.²⁾

8. Vaškův program školský.

Rok 1863 jest ve vývoji buditelské práce Besedníkovy zvlášť důležitý. Jest to rok, kdy po počátečním všeobecném nadšení pro konstituci a rovnoprávnost národů jest redakci zaznamenati těžké sklamání ve dvojím směru, politickém a hospodářském. V prvním při odchodu hr. Belcrediho, kdy redakce uvádí, že pokud se týče neprovedené dosud rovnoprávnosti sluší příčinu hledati jinde, než v odcházejícím zeměsprávci („Op. Bes.“ 1863 str. 103.), v druhém směru na poli hospodářské práce organi-

¹⁾ »Op. Bes.« 1863 str. 223.

²⁾ Ku př. v č. 29.: »Beseda, která se dne 27. září k prospěchu Kateřinských pobořelých dávala, udělala více hluku, než by si výbor její sám byl pomyslíl. Veškeré německé noviny ve Slezsku si jí všimly, ovšem rozličným způsobem. Kdežto »Tropp. Zeitung« jednoduše opakovala co byla doslechla, ani nechválíc ani nehaníc, nalezl jsí v »Schlesischer Bote« dokonce zmínku pochvalnou. Jinak se však choval dopisovatel do »Silesie«, který se velmi zlobil, že nebyl také pozván. Ačkoli bylo pozvání na rohách přilepeno, a tudíž se mohl o tom každý dovědět, kdo vůbec moravsky číst umí — nic však méně jsme od bývalého besedního výboru požádání, abychom řečeného pana dopisovatele ujistili, že budoucně při podobné příležitosti zajisté bude také pozván.« — V č. 34. vystupuje Vašek proti lživému opavskému dopisovateli do těšínské »Silesie«, který od nějakého času dopisy své naplňuje samým podlým udavačstvím a očerňováním tak zvané české (po našem »moravské«) strany v Opavě a popuzováním německého obyvatelstva proti ní. Nám se zdá zbytečné, brániti se v Op. Bes. proti ničemnosti onoho dopisovatele, vímeť, že každý z našich čtenářů, který snad ony dopisy v Silesii četl, jimi jen k opovržení redakce a dopisovatele Silesie povzbuzen byl. Ohledem na německé obecnstvo slezské ujal se slovanské strany zdejší statečně »Schlesischer Bote«, v kterém spravedlivý Němec dopisovateli Silesie mírně, ale důtklivě pravdu pověděl, začež jemu ze srdce děkujeme.« A t. d.

sační řadou fakt Němci sami se usvědčují z toho, že jde jim o něco jiného, než o národnostní rovnoprávnost a skutečný život ústavní, založený na zásadách humanitních. A tož – aniž pouštěl se zřetele obrozovací akci jazykovou, politickou a hospodářskou – téhož roku nepodepsaným článkem „Vyučování školní“ zahajuje „Besedník“ další kampaň v oboru, odkud lze pro vývoj příštích generací čekat obrodu v každém směru a kde bylo lze ještě očekávat, že principy pravé humanity se nejlépe budou moci uplatnit – ve školství. A také tu je pozoruhodno, jak redakce přiblíživši se zvláštním článkem pod prapor Komen-ského a daleka doktrinařských šablon paedagogických se zrakem upjatým přímo na cíle humanitní, dovede v řešení výchovných úkolů vycházeti od skutečných potřeb svého lidu,¹⁾ jehož kmenový svéráz nebyl moderní civilizací do té míry ještě nivelován jako dnes (ačkoli i dnes není nivelován úplně).

Smělost, s jakou rozvinul Vašek otázku školskou v celém jejím rozsahu a to právě v době, kdy po odchodu hraběte Belcrediho rostl tlak shora (totiž ve IV. a V. roč. po počátečním náběhu v roč. III.), jest nám podivuhodná. „To bylo na nezvyklou dobu a nezvyklé nervy slezského němectví příliš mnoho hořlaviny, aby nezachvátila původce těchto rebelantských myšlenek“ praví dějepisec našich politických bojů ve Slezsku, red. Ant. Otahal.²⁾

¹⁾ Několik charakteristických vět z článku „Vyučování školní“ (Op. Bes. 1863 str. 154), jež Otahal označil příhodně za první výstřel oné paměťohodné kampaně školské, již Vašek věnoval IV. a V. ročník: „Obyčejně se má za to, že dívky, aby se mluvit naučily, nejprv celou mluvnici nazpaměť vědět mají; já ale toho přesvědčení jsem, že nejlepší mluvnice pro dívky jest jejich matka. Kdo cizí řeči učí, musí ovšem mluvnice užívat, učitel v mateřském jazyku, který ovšem mluvnici dobře znát musí, má na rozdíl mezi spisovni a slezsko-moravskou řečí žáky upozorniti, aby čtenému rozumět a dobře psát se naučily. Aby dívky ve školách národních slezských podle českého způsobu, v řeči oustní aneb písemní skracovaly aneb prodlužovaly, není ještě k tomu, jak se domnívám, čas příhodný.“ Upozornil bych ještě na jednu myšlenku: „Starostlivý učitel na to svou péči vynaloží, aby žákům časné také knihy do rukou se dostaly, které již obsahem svým malé dívky vábí a lákají. To jsou ale bajky (po- hádky) a národní písně. V čítankách školních posavadních ale málo se těchto věcí nachází; zdá se, jako by se jim schválně vyhýbaly. Kniha, obsahující sbírku básí a národních písní pro outlé dívky se hodících, měla by první kniha pro nedospělé dívky býti; neb nejprv nejvíce na tom zá- leží, aby chuť ke čtení v dítkách probuzena byla.“ (Str. 92.) Cyprian Lelek skutečně také byl sepsal dle těchto zásad slabikář pro moravské děti v Pruském Slezsku, a k této myšlence vrátili se už také naši moderní autoři prvních čítanek pro mládež.

²⁾ „České časopisy ve Slezsku“ ve Vlasti XXVI. str. 554.

Ale nutno také uvážiti, že tehdy, v prvních letech konstituční éry nebylo ještě tolik té smutné zkušenosti u nás, že požadavky čistě kulturního existenčního minima, toto „*primum necessarium*“ zvrhává se u nás, v této říši, v politikum, ve špatném toho slova významu. „Rovnoprávnost císařem pánem nám zaručená“ toto heslo stalo se Vaškovým okřídleným slovem, jímž potíral pseudo-konstituční eskamotáže našich vlivných národních odpůrců, zatím co ve skutečnosti vývoj šel k tomu, aby cislajtanská centralistická idea z moderních vymožeností těžila v první řadě pro sebe. A tak, co nám stojícím na konci 50tileté čáry vývojové, zdá se už – bohužel – podivu hodným, bylo Vaškovi samozřejmým.

Tak srdnatě, tak zpřímá a s dobře rozvrženým plánem „*d'rauf losgehen*“ uměl z krajanů slezských zas jen redaktor „Opavského Besedníka“. Náписы článků školských, jak postupují v promyšleném pořádku za sebou (návrhy a myšlenky nahozené z počátku víc se stanoviska všeobecného specialisovány později v konkrétních a určitých návrzích) samy o sobě jsou už dobrými prospekty do myšlenkového obsahu, tak že je tu prostě klademe za sebou. V roč. IV.: „Mají slovanští rodičové své děti do německých škol posílati a kdy se to má státi, aby ani rodičové ani děti neměli z toho škody“, „Jak se vedlo moravským dětem na německých školách“, „Ještě jeden varovný hlas o potřebě moravských škol“, „Následky nedostatečného vzdělání“, „Profesor Besta a německá řeč“, „Osvěta a školy“, „O školách mateřských“, „Vyučování školní“. – Roč. V.: „Vady našich národních škol ve Slezsku“, „O školních knihovnách“, „Jak by mohly knihovny školské nejlépe zavedeny býti“, „Dialekty a jazyk spisovný ve školách národních“, „Jan Amos Komenský“ a konečně „Jaké sobě žádáme hlavní školy, Moravci v Opavě a Poláci v Těšíně“.)

*) R. Gudrich (Slezský Věstník 28. ledna 1910) uvádí, že „již r. 1862 zavedena na reálce čeština pro Čechy závazně, pro Němce nezávazně“ a přičítá to jako zásluhu Vaškově publicistické činnosti, jež měla tento dobrý výsledek. To jest však nesprávné. Nebyla to vymoženost, nýbrž byl to krok zpět, neboť před tím učilo se češtině obligátně pro Čechy i pro Němce. Šempera píše Lepařovi 21. srpna 1861: Ty dni četl jsem v Nov. Brn., že v Opavě od nového školního roku na gymnasium i na reálce k žádosti rady městské zase se má češtině učití co předmětu neobligátnímu, a to schválením ministeria státního. Až byste mi psal, dejte mi vědomost o tom aneb připomeňte v Besedníku, zda-li tomu tak.“ A jindy (17. října 1861): „Češtiny na gymnasium opavském ani dotýkati se nechci, abych se nezlobil. Já bych se v žádné jednání se strany toho nedal, leč pod minimum, aby jazyk český byl obligátní a učilo se mu v dostatečném počtu hodin. Jak se ti cizinci, od králů českých laskavě do Opav-

„Ještě něco o těch hlavních školách v Opavě a Těšíně“, „Jak by se měly okresní konference učitelské odbývat?“, „Dívčí škola v Opavě“. O tom, že ve smyslu svobodomyslném byla už v Op. Bes. vyslovena myšlenka o zvýšení povinnosti návštěvy školní do 14 let, bylo již promluveno na jiném místě.

9. Konec „Opavského Besedníka“.

Bylo už napovězeno uvedením několika faktů, jak brzy po příchodu bar. Pillerstorffa začíná ve Slezsku nápadný tlak na češství shora, s čímž by se shodovalo i svědectví Praskovo, že „tenkrát po odchodu hraběte Belcrediho rodila se již pověstná vedlejší vláda slezská“. ¹⁾ Němci stávají se v odpírání rovnoprávnosti Čechům smělejšími a smělejšími, jak se to jeví i ve společnostech hospodářských. R. 1863 na podzim počíná Vaškův kollega na gymnasium, prof. Heinrich, vydávati měsíčník *Monathefte*, časopis obsahující dějepisné, poučné a zábavné články, který měl dle Praska asi „Opavský Besedník“ přetrumfnouti. ²⁾ O útocích, podnikaných proti Vaškovi z těšínské Silesie jsme se už zmínili. Ale konečně i „*Schlesischer Bote*“ svým škaredohlídstvím a útoky počíná podrývatí víru v českou věc ve Slezsku.

A je nápadná smělost, s jakou dne 5. prosince v sezení městského zastupitelstva městský rada Geißler, promlouvaje o podání zvláštní adresy v otázce holštýnské k vládě, dovozuje, že Opava jako město německé má dokázati své sympathie v této věci! K tomu dodává redakce v poznámce „Op. Bes.“ (str. 270. ze dne 9. pros.): „Což zapomíná moudrá a opatrná rada městská, že dle posledního sečtení lidu přes 5000 Opavských obyvatelů jsou Slované?“ Tehdy se mluvilo vesměs česky v parku u sv. Trojice, na předměstí Jaktarském a Ratiborském i na Hradecké ulici, jak uvádějí pamětníci (srov. i Vyhlídal, *Naše Slezsko* I. 48.).

Myslil bych, že spíš shodou okolností než úmyslným odstavováním ³⁾ odcházejí z Opavy – na lepší místa – spolupracovníci

ska přijatí, nafukují, jazyk národní, domácí, z ústavů cís. královských vystrkující. To musí býti jináče.“ Údaj Vyhlídalův (IV. Sl. I. 1909) odpovídá tedy pravdě.

¹⁾ Prasek „Půlstoletí“ Op. Týd. 1910 č. 41.

²⁾ O tomto časopisu zmiňuje se redakce „Opav. Bes.“ r. 1863 str. 239. ze dne 31. října 1863 Půlstoletí Op. Týd. 1910 č. 35. kap. VI.

³⁾ V ten smysl píše totiž J. Vyhlídal v „*Našem Slezsku*“ I. 49. Ale o Kunzovi, supplujícím učiteli, se dočítáme, že „obdržel ve své vlasti výnosnější místo učitelské na tamnější reálce, kamž se tyto dni odebere“.

Vaškovi, Kunz (do Plzně) na podzim 1863, pak počátkem II. běhu škol. r. 1863/4 Lepař (do Prahy) a konečně Pečenka 1864. Za ně vystávají pracovníci noví: prof. Zukal, jenž r. 1865 rediguje za Vaška „Op. Besedník“ č. 22. – 26. a podobně i mladý Prasek, maturovavší 1863, jako akademik vypomáhá v redakci o prázdninách r. 1864 a 1865. Ovšem, že tyto síly nové nikterak nemohly nahraditi právě odešedších přispívatelů do poměrů slezských lépe zapracovaných, ba nejenom to, mladý Prasek dokonce i Vaškovi mrzutost způsobil a snad i zánik „Op. Bes.“ – ovšem velmi nerad – uspil. Pan školní rada o tom tímto zajímavým způsobem vypravuje sám:

„... okolnosti, že v Čechách česká gymnasia již byla a na Moravě se pomýšlelo na zřizování českých gymnasií, kdežto o

(Op. Bes. 1863 str. 239. 31. října) a o Lepařovi z dopisu Šemberova (25. ledna 1864) víme, že sám kometoval o místo v Praze a že k tomu cíli žádal Šemberu o přímluvu ve Vídni. Při té příležitosti upozornil bych na některé nesprávnosti. Dle Praskových údajů odešel Lepař z Opavy už r. 1862 a když Prasek byl v septimě, dostal prý se na místo Lepařovo z Košic Antonín Heinrich a podobně píše Prasek dál, že koncem školního roku 1862 po Lepařovi opustil gymnasium Dr. Matěj Kavka. Není to ovšem ponejprv, co v memoirech psaných po paměti, shledáváme se s podobným nedopatřením, leč tím se nijak ceny tomuto cennému dokumentu pro slezské dějiny kulturní neubírá. Že toto vrocení Praskovo místo správného 1864 je chybné, poznati lze už z toho, že Šembera ještě 25. ledna 1864 píše Lepařovi do Opavy, kde se zmiňuje o tom, že v novínách bylo ohlášeno jeho přesazení do Prahy (Teige, 269) a že jeho přesazení do Prahy ho překvapilo (Teige, 270). O prof. Heinrichovi zmiňuje se „Op. Bes.“ ze dne 10. října 1862 str. 222., že „do statu byl vřaděn prof. A. Heinrich, již ode dvou let zde přidělený“. Ještě na další nesprávnost bych upozornil. P. Vyhlídal píše ve „Věstn. Mat. Op.“ 1910 str. 55.: „Ministr Schmerling chtěje se zbaviti profesora Zeithamra, aby nemohl v Čechách býti zemským poslancem, nařídil místodržitelovi, aby jej přesadil. Ten poslechl a místo něho povolali J. Lepaře do Prahy“. Toto tvrzení Vyhlídalovo je nesprávné. Už počátkem října 1863 professor Zeithammer z Prahy, jenž už tehdy byl známým poslancem na českém sněmu, ustanoven byl mimo status do Opavy, ale nikoliv na místo prof. Lepaře, nýbrž na místo prof. Vinc. Neumanna, jenž ministerským nařízením přesazen byl do Černovic. Avšak prof. Zeithammer ze státní služby se poděkoval a tudíž do Opavy nepřišel a proto také prof. Neumann zůstal na místě, aby se nestala překážka v učení. Avšak Lepař usiloval sám, aby se dostal do Prahy – o Vánocích vzkazuje po p. Rojeckém Šemberovi do Vídne, aby se za jeho přeložení do Prahy přimluvil, což se mu také skutečně počátkem r. 1864 podaří. O působnosti vzdává Šembera Lepařovi toto pochvalné uznání: „Hledě k věci, těžce to ponesu, že Vás nebude v Opavě, kde jste mnohonásobně a zdárně působil, a nenaleznete nástupce sobě rovného!“ (25. I. 1865.) Srov. Teige Čas. Mat. Mor. 1905 268, Op. Bes. 1863 222.

Slezsku nebylo řeči, byly podnětem, abychom se téže rovnoprávnosti domáhali i pro Slezsko.

Byli jsme ovšem zatím jen dva, já a † Wicherek, Polák od Těšína, ale věc nabyla váhy, když „Opavský Besedník“ v 5. čísle l. 1865 přinesl článek „Jaké školy žádáme my Moravci¹⁾ v Opavě a Poláci v Těšíně?“. Jakož pak † Wicherek též článek přeložil i pro „Gwiazdku Těšínskou“, protivníci tento jednomyslný hlas považovali za neslýchanou drzost, žádati do Opavy českou hlavní školu, české gymnasium, českou reálku, českou preparandii a rovněž pro Těšín všechny tyto střední školy.

A věc pro tehdejší doby nebyla nijak utopií, neboť stal se ministrem²⁾ tehda místodržitel slezský — hrabě Belcredi, k němuž se hledělo s velikou důvěrou tím jistěji proto, že žactva slovanského jak v Opavě tak v Těšíně bylo dostatek. Minulo bohužel plných 45 let, než se onen školský program pro Slezsko uskutečnil aspoň přibližně.

Téhož roku 1865 o prázdninách svěřil mně professor Vašek redakci „Opavského Besedníka“, kterou jsem ovšem vedl na jeho jméno. Kterak jsem ten úkol vykonal, nemohu sám pověděti, jen tolik pamatuji, že nějaké dopisy ze Stěbořic z mého péra způsobily panstvu opavskému bolení hlavy. Na kolik tedy sám ztížil jsem Vaškovi pro jeho novinářskou činnost mnoho osočovanému postavení, neumím pověděti, jen tolik vím, že volali jej k prezidentovi zemskému, naléhající, aby „Opavský Besedník“ zastavil. Tenkrát totiž po odchodu hraběte Belcrediho rodila se již pověstná vedlejší vláda slezská. A tak koncem roku 1865 „Opavský Besedník“ zanikl na škodu českého lidu na Opavsku nenahraditelnou . . .³⁾

Že Vašek na pokyn shora zastavil „Opavský Besedník“, má ovšem i jiné závažné příčiny a sice jednak hmotné, jednak zdravotní.

Tvrzení Vyhlídalovo, že farář velkopolský Kazimír Tomášek, když Antonín Vašek zakládal „Opavský Besedník“, byl skoro jeho nakladatelem, není ničím doloženo. Popírá to ostatně výslovně p. Ant. Otahal, mnoholetý redaktor a vydavatel „Op. Týdenníku“ a ten přímo také tvrdí, že Vašek sám nezámožný

¹⁾ Tehda ještě nemohli jsme psáti »Češi« (Prasek).

²⁾ Belcredi odešel z Opavy koncem května 1863 do Prahy, kdež se stal místodržitelem a odtud teprv v červnu r. 1864 povolán byl v čelo kabinetu, jež si měl sestavit. Sadová připravila pak i pád Belcredimu. (Pozn. pis.)

³⁾ »Půlstoletí« Op. Týd. 1910 č. 41. kap. VIII. Srov. i Věst. Mat. Op. 1907 str. 90.

a odkázaný skoro výhradně na svou nevelkou gáži, s velkou svízeli sháněl peníze na vydávání.¹⁾ „Besedník“, jenž v prvním roce byl týdeníkem (o 416 str.), od II. ročníku vycházel jen třikrát za měsíc, ročník o 240–288 str. A ačkoli 30. března 1863 projevuje redaktor vůli, že bude časopis vydávati každý týden, snad už od půl roku v případě, že bude od krajanů dosti podporován, přece je nucen prohlásiti v posledním čísle IV. roč.: „Ačkoli počet odběratelů našeho listu není hojný, odhodlali jsme se přece jej i v budoucím roku vydávati, uváživše, že Op. Bes. má největší díl svých čtenářů v oné části země Slezské i Moravské, kde by těžko jiný list se rozšířil, kdyby Opavský Besedník zajíti měl.“

Na váhu padalo tu i chatrné zdraví zodpovědného redaktora a vydavatele. Často vypomohli mu v redakci přátelé. Tak Jan Lepař redigoval Opavský Besedník r. 1861 č. 24.–29., r. 1863 č. 24.–26., Václav Pečenka roku 1862 č. 1.–16. a 49.–52. a r. 1864 č. 25.–26. (tedy nejvíc čísel), prof. J. Zukal r. 1865 č. 22.–26.; kromě toho i V. Prasek jako student vypomáhal v redakci o prázdninách r. 1864 a 1865, o čemž bylo mluveno už shora.

A tak zrekapitulovav své obrodné snahy v památném i dojemném epilogu ke konci V. ročníku 1865 a ve chvíli, kdy dílo samo už chválilo svého mistra, poukázav na ideální pohnutky, jež ho vedly k založení a udržování „Opavského Besedníka“ – epilog doslovně je otištěn v kap. 3. tohoto pojednání – ohradil se s poukazem na velké své oběti a neutěšené poměry zdravotní proti možným výtkám horlivých vlastnilů, jimž by se snad zdálo, že by ještě déle vytrvati mohl, rozloučil se se čtenáři i spolupracovníky „Op. Bes.“.

Náhradou za „Opavský Besedník“ doporučuje Vašek na poslední stránce časopisu „s dobrým svědomím Olomoucké Noviny, které od nového roku i ze Slezska hojně zprávy přinášeti budou“. Tak tedy Opavský Besedník odchoval moravským časopisům valnou část čtenářstva.²⁾

10. Vašek až do odchodu do Brna.

Po roce 1865 nastává ve Slezsku těžká doba persekuce všeho českého a pronásledování českých vlastenců, a doba ta byla, jak

¹⁾ „České časopisy ve Slezsku“ ve „Vlasti“ XXVI. (1909/10) str. 651.

²⁾ Bylo by zajímavým thematem sledovati toto zpravodajství ze Slezska a po případě snad i určití, do které míry měl Vašek na něm podíl.

uvádí Prasek – hroznější, než doba absolutismu v letech 1840 – 60. V této těžké chvíli, kdy lid neměl svého časopisu, kdy málo se o jeho úticích dovídal ostatní svět, Vašek vystupuje i na dále v popředí ruchu národního a to bez všelikých skrupulí, co na to řeknou úřady školské a jeho protivníci,¹⁾ vystupuje většinou iniciativně a účastňuje se koncem let šedesátých volebního ruchu. Tehdy přihlášen ve významný státoprávní zápas mezi Prahou a Vídní i český lid ve Slezsku.²⁾

R. 1869 dne 12. září pořádaný tábor lidu na Ostré Hůrce u Chabíčova byl přehlídkou mass, z nichž v památné resoluci, zahrnující jazykový, politický, osvětový a hospodářský program českého lidu ve Slezsku ozývalo se národní uvědomění, jehož probuzení z velké části bylo dílem Besedníkovým. Aby pak tyto požadavky Čechů slezských na táboru v hlavních obrysech formulované byly i na dále přetřásány a rozebírány před veřejností a moravský lid měl svého zastance před úřady, založen z iniciativy profesora Vaška a Praska „Opavský Týdenník“, jehož 1. číslo vyšlo 17. září 1870. A oba tito professoři postarali se i o redaktora, jímž se stal Jan Zaczal, tehdy suplující učitel na německé reálce v Olomouci.³⁾ Další poměr Vaškův k „Opavskému Týdenníku“ osvětlí nám bohdá jeho korespondence s prof. Praskem v té záležitosti od 27. srpna 1870 do 15. prosince 1879 vedená.

Těžké rány osvětným snahám na poli školském dostalo se Vaškovi r. 1871: zemská školní rada nařídila, aby na školách obecných závazně se učilo němčině a sice „po delším, ne bez násilném šetření“, jak uvádí dr. Jos. Pospíšil.⁴⁾

R. 1871 a 1872 c. k. noviny pořádaly hotové štvánice na české professory a především na Vaška. R. 1872 křivě obviněn u úřadů, jakoby v Hájí byl uspořádal reskriptní schůzi, což mu vyneslo chikany od úřadů a dokonce i audience.⁵⁾ Téhož roku

¹⁾ Vzpomenouti dlužno, že hrubý útok na Vaškovu činnost podnikl německý historik slezský Biermaon r. 1866.

²⁾ Srov. »Půlstoletí« Opav. Týd. č. 41., Prasek, Věst. Mat. Op. 1907 str. 90., Otahal, Vlast 1909/10 str. 651.

³⁾ Vzpomíná toho Prasek ve svých memoirech (Op. Týd. 1910 č. 67.) jak tehdy, jsa professorem na gymnasiu olomuckém, ponoukal Zaczala, aby se k nim, do Slezska, přestěhoval. Srov. i Otahalovu staf ve Vlasti str. 652.

⁴⁾ »Dějepisná čítanka pro lid slezský«, str. 188.

⁵⁾ Srov. Otahal ve »Vlasti« 652, Nekrolog Vaškův v »Op. Týd.« 1880, Vyhlídal »Naše Slezsko« I. 73. Zběsilost tato nacionální projevila se velmi

uveřejnil Vašek v programu německého gymnasia opavského české pojednání „Výklad slovanských místních jmen v Opavsku“ (i pruském), a ačkoli nebylo to ponejprv, co vyšel v programu tohoto ústavu český článek, nastalo pro ten počín Vaškův v táboře německém právě vzbouření. Vlivný advokát opavský Dr. Franz Müller, jenž jako pozdější poslanec a přisedící zemského výboru získal si jména „pambíček slezský“, přičinil se, aby Vašek po 15leté službě ve sboru německého gymnasia z Opavy „bez okolků a bez provinění“¹⁾ byl poslán do Brna na gymnasium české.

Při této příležitosti chci shrnout zde několik úsudků o významu Vaškově pro Slezsko, jež pocházejí vesměs z pera pracovníků, slezských poměrů znalých.

„Vaškovi náleží místo vedle oněch hajitelů řeči naší ve vlasti naší, pana Beneše z Drahotuš a pana Jiřího Vysockého z Vysoké, kteří neohroženě bojující za naši českou řeč přetrpěli neslýchané urážky; nebyl on sice šlechticem po rodu, ale po duchu. A vděčný ten lid zajisté dovede uctít památku svého neohroženého zastance.“ (Nekrolog o Vaškovi v Op. Týd. 1880.)

„Prof. Antonín Vašek, známý z pozdějších let širší literární veřejnosti svým vystoupením proti pravosti rukopisů, byl muž vysoce nadaný, přímo genialní, hlubokého vroucího citu a vroucí lásky ku svému lidu. Bylo tedy zcela přirozeno, že všechny dary svého ducha dával do jeho služeb a že mnil nejlépe mu prospěti, když mu dá laciný, dobrý časopis. Úkolu svého chápal se také zcela opravdově, nepodceňuje nikterak překážek, které se podniku jeho stavěly vně i vnitř. Svědčí vůbec o veliké duševní síle, že jako gymnasiální učitel, od tolika úřadů odvislý, vydržel časopis svůj vydávati po 5 let a že teprve na přímé zakročení shora ustoupil.“ (Ant. Otahal „České časopisy ve Slezsku“ ve „Vlasti“ XXVI. str. 551.)

„Obětí tehdejšího protičeského směru stal se prof. Vašek, který po úsilovném osočování se strany německé byl přeložen do Brna r. 1873, ač to byl muž, kterému z nepřátel jeho ani jediný nebyl hoden zavázati řeménků u nohou.“ (Dr. Josef Pospíšil v „Dějepisné čítance pro lid slezský“ str. 188.)

uboze: Vaškovu honícímu psu — Fylax se jmenoval — usekli uličníci k velkému gaudiu města — ocas. Má tedy proslulé uličnictví opavských Němců — svou historickou tradici. Také německé studentstvo dalo — prý — se zneužít k demonstracím vůči svému učiteli, jak píše aspoň Vyblídal.

¹⁾ Prasek ve Věstníku Mat. Op. 1907 str. 90. Srov. Otahal „Vlast“ 1909/10 651.

„Prof. Ant. Vašek v letech probuzení slezského lidu náležel k prvním křesitelům národního vědomí ve Slezsku. Pohlížel věcně na hnutí a postup vývoje tehdejší doby. V buditelské práci své vyvíjel činnost všestrannou. Jsa professorem na německém gymnasiu v Opavě založil první české noviny ve Slezsku „švábku tištěný“ „Opavský Besedník“, kterýž byl předchůdcem nynějšího „Opavského Týdenníku“. Kdo dnes probírá se jednotlivými čísly tohoto prvního českého časopisu ve Slezsku, sezná, jak všestrannou činnost prof. Vašek v něm vyvíjel a jak uplatňoval v něm myšlenky, které později hýbaly celým českým světem.“ (Ad. Kubis v „Pozoru“ 5. února 1910.)

„Professor Vašek — je slezský Havlíček, jehož osud — byt ne tak tragický — utkví lidu slezskému na věky v paměti. Kdo prostudoval činnost jeho, kdo sledoval boj jeho, kdo dovede oceniti výsledek práce jeho, ten nemůže jinak než přisouditi zásluhu národního probuzení jenom — Slezanu — našemu rodákovi. Veškerá pozdější práce zakládala se na tom, co Vašek vytvořil. Srovnáváme-li práci naši s jeho činností, shledáváme v mnohém směru, že není tak promyšlena, tak ucelena, jako byla práce Vaškova.“ (Rud. Gudrich ve „Slezském Věstníku“ 8. ledna 1910.)

11. Vašek v boji proti pravosti rukopisů.

Ačkoliv pobyt Vaškův v Brně lze nazvati jeho vyhnanstvím — přesadilyť ho úřady školské o své újmě přímo ze služebních příčin z užší jeho domoviny, kde byl poblízku svému rodišti i příbuzným¹⁾ — přece získal aspoň více klidu pro vědeckou práci, již se věnoval už od r. 1866, kdy byl sprostěn starostí o „Opavský Besedník“.²⁾ Náležel-li Vašek svou činností do roku 1873 více užší své vlasti, patřil ve svém vyhnanství v Brně — celému národu.

To projevil svým památným vystoupením proti pravosti rukopisu královského, památným proto, poněvadž byl v českém národě vůbec první, jenž způsobem kritickým zahájil boj proti víře v jeho pravost. Nechci zde hodnotiti celá ta pásma vnitřní argumentace, jak se v celém boji o rukopisné památky rozvíjela, ať už s vůdčí parolou „pro“ či „proti“ — jedná se tu o památky tři, zlomek Evangelia sv. Jana, Rukopis Zelenohorský a pak

¹⁾ Bratr Vaškův měl v Háji hostinec.

²⁾ V. Prasek ve „Věstníku Mat. Op.“ 1907 str. 90.

Rukopis Královédvorský — nýbrž chci spíše po stránce vnější vytknouti, jaké měl postavení Vašek v celém tom víření a třibení duchů v národě českém a zejména jeho často nedosti zdůrazněný poměr — k Šemberovi.

Pravost evangelia sv. Jana a Rukopisu Zelenohorského popřel téhož roku, kdy vystoupil i Vašek — t. j. r. 1879, ale o několik měsíců dříve — Šembera,¹⁾ který však věřil ještě v pravost památky třetí a nejdůležitější, Rukopisu Královédvorského, ba dověděv se o jistých pochybách, které vůči tomuto rukopisu projeví dva Slezané, professor Vašek i Prasek, zapřísáhal je v dopisech, aby se jen neodvážili popírati tohoto sanctissima celého českého národa.²⁾ Odvážil-li se Šembera činu na poměry české nanejvýš odvážného, následkem čehož byl stížen kletbou národa (tenkrát se zrodila i přezdívka „Šemberian“), byl přece ve výhodě aspoň potud, že — nehledě k některým skeptikům a popíratelům pravosti Evang. sv. Jana a Rukopisu Zelenohorského z řad ostatních učenců slovanských a německých (jako Kopitara, Palkoviče, Büdingra a Feifalika) — mohl se přímo dovolávat české autority, Josefa Dobrovského, jenž první mezi Čechy popřel nejenom pravost Evangelia sv. Jana, nýbrž prohlásil i Rukopis Zelenohorský za falsifikát.

¹⁾ Ve spisku: „Libušin soud“, domnělá nejstarší památka řeči české, jest podvržen. Též zlomek Evangelia sv. Jana.

²⁾ Zajímavý dopis Šemberův Praskovi ze dne 20. května 1879 je otištěn ve „Věstníku Matice Opavské“ 1907 str. 96. Citujeme z něho charakteristické místo: „Mohli byste padělanost Libušina Soudu ještě snad některými jinými důvody opodstatniti, než-li jsem já to učinil, všeho úplně nevyčerpav, zvláště co se týče Zlomku evangelium sv. Jana. Avšak snažně Vás prosím, nechodte dále a nedotýkejte se pro Bůh Kralodvorského Rukopisu. Proč? vyložil jsem Vám na přiložených dvou listech, jež bedlivě uvažte. Posud jen protivníci našeho jazyka popírali pravost Kral. Rukopisu, a víte, jaké pohoršení způsobili a před národem se potupili, ničeho neprovedše. Vzpomeňte si jen na Davida Kuhe, Büdingra a Feifalika. Sám Miklošič, jenž r. 1859 s Büdingrem a Feifalíkem fraternisoval, upustil nyní od svého odporu, když četl úsudky slovuťných paleografů v mém spise, a když jsem mu ukázal fotografii Kral. Rukopisu, kteráž prve nebyl viděl. Na prudkého Lamanského, který nyní brojí proti Král. Rukopisu, sypají se všichni znalci jazyka v Petrohradě a ve Varšavě a porazí ho jistě na hlavu. A nyní, vidouce tyto a majíce takovou výstrahu, osmělili by se někteří našinci učiniti nový útok na Kral. Rukopis! Pročež opětuji svou žádost, neodvažujte se ničeho podobného a přičiňte se, seč můžete, aby i jiní takové myšlenky se vzdali. Důvěřujte zkušeneému.“ Na jiném místě praví Šembera o eventuelních pochybovácích o pravosti Rukopisu Kralodvorského: „Znečistil by každý své vlastní hnízdo, kdo by toto učinil.“ (Věst. Mat. Op. 1907 str. 98.)

V Rukopis Královédvorský jako pravou památku staročeskou věřilo se v národě českém všeobecně a věřil v něj i sám Dobrovský. A když někteří učenci němečtí (hlavně Büdinger a Fejfalík) vyslovili silné pochyby o pravosti rukopisu Královédvorského, vyrojila se celá řada obránců jeho pravosti¹⁾ a mezi jejich jmény nalézáme dokonce i ty, kteří později proslavili se svým bojem proti pravosti rukopisu Královédvorského (tak i Goll a Gebauer). A jakkoli kdysi Vašek bez předchozí tradice první razil cesty k obrození lidu českého ve Slezsku, tak i v boji rukopisném první v národě českém vystoupil způsobem ostrým a nezvyklým proti pravosti Rukopisu Královédvorského, a prohlásoval při tom ovšem i Evangelium sv. Jana a Rukopis Zelenohorský za falsifikáty, nikterak se neohlížeje na osud Šemberův, kterého za to stihla národní klatba, ba ani na to, že tentýž Šembera to byl, jenž Vaška zapřísahal, jen aby proti Rukopisu Královédvorskému s pochybami nevystupoval!

Zatím však, přiblížíme-li ku genesi methodologického postupu, bylo popření pravosti Rukopisu Královédvorského jen důsledkem zamítavého stanoviska Šemberova, čili jinými slovy: jest-li bylo prokázáno, že Libušin soud, Vyšehrad padělal skladatel novověký, byla i myšlenka na snadě, že také Rukopis Královédvorský na základě těchže chyb tam se objevujících (tak zv. koincidencí), jest padělek téhož skladatele novověkého. To si však neuvědomil zavčas Šembera, nýbrž byl to Vašek, který celou věc bystře postřehl a s neobyčejnou pohotovostí i odvahou za poměrně krátkou dobu od vyjití spisu Šemberova (na počátku r. 1879), totiž 10. června 1879, podpisoval předmluvu k 80ti stránkovému spisu „Filologický důkaz, že Rukopis Královédvorský a Zelenohorský, též zlomek evangelia sv. Jana jsou

¹⁾ Kromě Büdingra a Fejfalíka byli to i Dr. Legis-Glückselig 1852 a 1853 Sickel, Anonymus v „Tagesbote aus Böhmen“ 1858. Rukopis Kr. hájili kromě Dobrovského i Šafařík, Jos. Jungmann, Frant. Palacký, Václ. Nebeský, V. Vl. Tomek, J. E. Vocel. Když víd. univ. prof. Max Büdinger (1828—1902) zasáhl do počínajícího boje o Ruk. Král. pamětihodným článkem v Sybelově „Historische Zeitschrift“, kde se stanoviska historického adresoval několik bystrých námitek Frant. Palackému, vystoupili proti němu také Jireček Jos. i Herm., Helfert., Hattala, S. Kapper. Po prudkém útoku Fejfalíkově 1860 na R. K. řada obhajců Rukopisů Králov. u srovnání s počtem obránců R. Z. nápadně vzrostla. Tak projevíli víru v pravost rukopisu J. B. Květ 1861, A. J. Vrtátka 1862 a 1871, K. Tieftrunk 1867, 1871, 1873, J. E. Vocel 1864, 1867, JUDr. Emil Komárek 1868, B. V. Spiess 1867, J. Šimek 1867, K. J. Erben 1870, Ant. Konst. Viták 1876, Jan Veselý 1876, Jos. Zahradník 1879, J. Jireček 1876. Srov. „Památník České Akademie“ 1898.

podvržená díla Václava Hanky. Napsal Antonín Vašek, professor na slov. gymnasiu v Brně. V Brně 1879. Nákladem spisovatelovým.“ Str. 80. Kterýmžto spisem k nemalému zděšení národa zahájil palbu proti pravosti Rukopisu Královédvorského, přičiniv k důvodům starým ještě své další, nové. Byl to ovšem čin na tu dobu neslýchaně odvážný, aby proti legionům učenců, profesorů universitních i autoritám světového jména, proti jednotnému a mocnému proudu zachvátivšímu celý národ a vzdor výstrahám samého Šembery postavil se na odpor středoškolský professor z Brna, rodem Slezan, chatrného zdraví, Antonín Vašek, jenž nevydal do té doby žádné větší vědecké práce a nad to, jako buditel lašského kmene veškeré své zásluhy před vlastenčím světem českým vydal jízlivým útokům na pospas.

Ovšem, byl to vážený hlas mimočeský, jenž Vaškovo vystoupení proti pravosti rukopisu Královédvorského uvítal sympaticky – byl to proslavený Jagičův Archiv für slavische Philologie.¹⁾ A Vašek vlastně znamenitému slavistovi, dru. Vatroslavu Jagičovi – sit venia verbo – vpadl zrovna do noty. Dovolil bych si totiž zde připomenouti, že právě prof. Jagič v rozmluvě, konané v jeho bytě ve Vídni v květnu 1907 mi potvrdil, že sám také o pravosti Rukopisu Královédvorského už dávno pochyboval a že dokonce sám na pražské učence – a mezi nimi i na Gebaura – působil, aby proti falsifikátům sami vystoupili, neboť oni romantismu vlastního národa nejvydatněji by mohli učiniti přítrž. Leč čeho se neodvážily vědecké kruhy z království, toho se odvážil k nemalému překvapení středoškolský professor z Brna!

Na kolik však Vaškovo beztoho chatrné zdraví novými neslýchanými útoky a nájezdy se strany lidí českých bylo otřeseno,²⁾

¹⁾ Spis Vaškův oceňuje Jagič (Archiv für slav. Philologie IV. str. 538. sl.) jako velmi záslužný a obsahem na mnoze výborný. (Professor Hanuš v „Památníku“ České Akademie 1898 v oddílu „Dějiny literatury české“ str. 29.)

²⁾ O vědeckých poměrech brněnských z té doby podal cenné dokumenty šk. r. V. Prasek ve „Věstníku Matice Opavské“ r. 1807 zmíněným už článkem „Antonín Vašek a Alois Vojtěch Šembera. Příspěvek k dějinám literárním vůbec a sporům o rukopisy r. 1879 zvláště.“ Str. 78.—108. Uvádíme některé charakteristické jednotlivosti. Ještě před vyjitím Vaškova spisu píše Šembera Praskovi 20. května 1879: „Slyšeli jste snad, co se přihodilo dnes týden v Brněnské Besedě. Professor Bartoš, přivrženec Bandlův, oznámil, že bude mít v Besedě přednášku o Brandlově spise, o tom kvítku v české literatuře. Avšak mezi tím prohlásil se professor Vašek, můj někdy posluchač, že bude mluvit a psát proti Brandlovi s ním snášá se také prof. Blažek a někteří jiní. Pan Bartoš, uslyšev toto

nelze nám určitě povědět, ale jest nápadno, že Vašek už příštího roku — 18. prosince 1880 — u věku 51 let zemřel, jako otec hloučku nezaopatřených dětí, a zanechal vdovu Marii v poměrech ne právě utěšených. Byl zachvácen chrlením krve uprostřed pilné práce, an spisoval Staročeský slovník — před Gebaurem (13. prosince 1880).

Vystoupením Vaškovým přenešen byl očištný a zdravý boj o pravost rukopisů Královédvorského a tím i o národní pravdu přímo v národ český a není už našim úkolem líčiti boj ten dále. Uvádíme pouze, že Šembera brzy po vyjítí spisu Vaškova dal se přesvědčiti jeho vývody²⁾ a že zejména r. 1886 rozpoutává se velký boj o R. K. i R. Z., v němž jako odpůrci jich pravosti vystupují do popředí jména jako Jan Gebauer (se stanoviska filologického), T. G. Masaryk (se sociologického hlediska), Jar. Goll (s historického st.), Jar. Čelakovský (jako právník) a r. 1887 V. Šafařík a H. Bělohoubek (se stanoviska chemického a mikroskopického).

Ale ovšem i obhájci rukopisů „vynikali množstvím nad odpůrce, měli oporu v celé skoro veřejnosti české i ve valně

a spatliv mezi posluchači již shromážděnými také prof. Vaška, odřekl se k obecnému udivení přednášky. Takové spory počínají nyní i jinde, zejména v Táboře, kde prof. Sedláček, Kolář a j. Libušin soud zavrhuje proti řediteli Křížkovi, přívrženci Jirečkovu“ (str. 96—97). V Brně pak proti Vaškovi po vyjítí jeho spisů o R. K. vystoupili archivář Brandl (v Časopise Matice Moravské), František Bartoš, jenž ve svém „Filologickém důkaze, že Moravské národní písně jsou podvrženým dílem Františka Sušila“ (Obzor str. 236 — 239) chtěl podati — satiru a František Vymazal, jenž se pokoušel o zeslabení některých důvodů Vaškových ve spisu „Rukopis Zelenohorský a Královédvorský“. Vašek z mnoha stran vystaven byl jízlivosti a osobním nájezdům, ba, donucen byl jistého svého protivníka z Brna v červenci soudně stíhati pro urážku na cti. Žalovaný V. byl i druhou instancí odsouzen. „Za to se mi nyní počínají mstít“ stěžuje si Vašek Praskovi 15./XI. 1879. Jakýs dopisovatel odtud do Olomuckého Pozora už po druhé urážlivě se mne dotýká, onehdy ve feuilletonu, nyní v denních zprávách. Nemohl byste se dovědět, od koho to pochází? Jest-li se s Demlem scházíváte, požádejte ho mým jménem, aby tomu učinil přítrž“ (str. 103). — Zdravotní svůj stav líčí Vašek v dopise 15./XI.: „Ostatně jsou moji všichni zdraví, já pak polovičně, jako obyčejně.“ Dle vypravování pamětníků nosil Vašek ve škole šátek před ústy a po-kašlával. Bylo to nějakou dobu před smrtí. (Sdětil lask. p. ředitel Vincent z Kopřivnice, bývalý Vaškův žák.) Nemohli by snad pamětníci prof. V. o něm své osobní vzpomínky a dojmy napsat?

²⁾ Již koncem srpna 1879 náhodou setkal se s Vaškem na železnici prof. Prasek slyší novinu, že Šembera také Rukopis Královédvorský zavrhuje. (Věst. Mat. Op. 1907 str. 102.)

většině časopisů, ale neměli ani zbraní podobně břitkých ani pevného, všestranně promyšleného plánu“ (Dr. Jos. Hanuš).

Boj o rukopisy jest sice už dávno rozhodnut a výsledkem jeho rehabilitován před národem též Antonín Vašek: leč sporem o rukopisy rozpoutáno i velikolepé hnutí v českém národě, jež nabylo v naší duševní kultuře epochálního významu také tím, že mravní svou silou dovedlo uchvátiti české duchy ve všech oborech kulturní činnosti a které v boji proti pověře, romantismu a lžím intelektuálním i mravním vyznačují tytéž vlastnosti, jaké vyznačovaly i průkopníky tohoto hnutí, co jich bylo od Dobrovského a mezi nimiž na předním místě jest i náš Antonín Vašek: v charakteru síla odvahy pověděti jasně to, čeho se kdo poctivým úsilím a střizlivým rozumem dopracoval, uměti lež zašlápnouti v prach a za povědomou pravdu též státi. Vyzvednouti a náležitě doložiti tento ethický moment českého kriticismu, bude jednou krásným úkolem povolaneého kulturního historika o tomto hnutí.

A jedním takovým pádným a krásným, protože v sobě logicky zapříčiněným dokladem bude i Antonín Vašek: jak z pracovníka zaníceného pro svůj kmen vyrůstá pracovník významu všenárodního a všelidského, a to proto, že pracoval vždy a všude poctivě a opravdově a eo ipso pracoval už pro všelidský pokrok i pravdu, která jest jen jediná.

Adolf Veselý:

Masky a zpovědi.

Spojuji v jediný článek několik knih nemajících valné vnější souvislosti; byli odlišni jejich autoři rodem, stavem, smýšlením, dobou i příslušenstvím. Ale vzácná, výrazná a silná umělecká touha, jež rytmovala tyto mocné projevy v rozdílu časovém, krajovém, rodovém i národovém podkládá všem těmto knihám společnou základnu, na níž se sejde každé umělecké tvoření. V různých formách těchto knih zří se jediná tvář, jako v hladině klidného temného jezera, tvář, již život zabalil v průsvitný závoj muk, strážní, žalů, tužeb, pochyb a rozčarování. Jediná nepokojná touha, hnětená životem a bičována jeho marností; jediné rozevření rtů, rozšíření očí, jediné gesto, jakými je ostatně každé umělecké dílo. — Z jiného užšího stanoviska zřeno, představují

tyto knihy v jistém směru vše hodnotné z prós, co objevilo se na našem trhu knihkupeckém v poslední době; je příznačno pro české poměry, že ani jediná z těchto knih nebyla vydána oficielními nakladatelstvy. Přes to či právě proto jsou to knihy nehynoucí ceny, jaké zařazují se po čase do regálů bibliotšky na místo takové, že umožněno je časté jich vyjímání, knih toho hodných a život zmocňujících. Podávají jeho energickou zkratku, vzácnou essenci, obnažují jeho kořeny a transponují jej smělym snem čirého umění do sfer absolutna.

ARTHUR BREISKY — TRIUMF ZLA. Svazeček zahnědlého timbru svázaný v sazovitě černém bezlesklém obalu, z něhož zírají dvě kruté řádky zlaté čerstvě tepané mědi, blýskající jako dvě dravčí oči kovového lesku číhající v temnotách... a několik knižních inaugurací s hrstkou úvah a posudků uzavřených snad pro vždy na stránkách revue — toť, věru! celé dílo jeho, neznámého, náhle se zjevivšího, oslnivšího obzor krátkou čarou meteoru, jenž neočekávaně přišel a v krátku zmizel, zanechav jen dálkou ztlumený zvuk a představu, hraničící na zrakový klam a přelud.

Netkvěv v reálném životě, cizí pro jeho zájmy, kvap, shon, s lhostejností a opovržením až mrazivým pro potřeby a tužby své vlasti, ostatně — jak se mu zdálo — velmi problematické, konstruuje si svůj vlastní svět, oživuje zašlé postavy minulosti i knih a prožívá v nich a jimi svůj bledě žhavý život snílka, vášnivce umění, hedonika stylu, a opakuje proslovená bon mots, vkládaje v ně svůj osobní akcent a zabarvuje je svou vlastní nadějí, tuhou, zklamáním i ironií. — Odívá se lemovanou togou Tiberiovou a ožívá s ním na krátký čas na Capri, ostrově mrtvých, aby vyslovil svoji bázeň před světem a konečně prožil s ním chátrání posledních stařeckých dnů života, děs i hrůzu zákeřné násilné smrti, zardousení lva. — Vytepává relief Nero-nův, jak zřel je na kovových mincích císařství a stopuje temnou touhu jeho života, tragiku, omylem považovanou za tragiku rozkošníka, ač byla v podstatě tragikou neporozumněného umělce, marně hledajícího formu hedonismu, která by odpovídala jeho snu. — Píše list příteli, účastník hostiny v paláci Medicejských, popisuje chvíli, kdy zaměstnán právě obdivováním nader své rusovlasé společnice, jež byly jako dvě hesperidská jablka, užtí vcházeťi do hodovní síně strašlivou černou postavu mnícha-karatele, inkvizitora svědomí renaissance, Savonaroly. — Jaké drastické detaily skládají však imaginární portrait Watteauův, jak ryze osobní ton zní z těchto několika stránek zhnusení,

rozčarování a slz, ukazujících na nekonečnou trýzeň, jímž byl život umělce tak kouzelného! — Konstruuje ztracené denníky Byronovy, medituje nad vydanou korespondencí Baudelairovou, demaskující ho tak nepříznivě, ukazujíc autora Květů zla jako červa, svíjejícího se v zápase s osudem a skutečností, nad dopisy umělce aristokrata stavšího se člověkem, z nichž není jediného v němž by nebylo slyšeti slovo: l'argent... — A konečně odvažuje se smělé mystifikace: Svádí Oskara Wildea po předstírané smrti ve vatikánské galerii s H. Goodem a dává mu v rozhovoru glosovati nekrology, jež o něm byly napsány...

Předeslav těchto několik řádek, pověděl jsem stručně obsah sedmi esaiů a evokací knihy »Triumf zla«. Tyto statě, v nichž slovo zlo skandováno je s renaissančním akcentem jakožto nervus movens života, spájící na svých stránkách záliby dobrého vypravovatele doplňovaného a glosovaného vzdělaným kritikem, tíhnou svým charakterem i uměním k cíli všeho moderního umění slova, k dokonalému esai, půl novele, půl kritice, formě vznikající v tvůrčí dílně kritikově do jehož soudů je vpletena nit epikova, nebo — varianta téže představy — na epickou nif navlékají se tu korálky hodnocení, soudů, výběru a kritiky, když povídka a román pozbyly kouzla a drama je vůbec protivno. Je to jen nový i při svém eklekticismu zdárný pokus o ideál Huysmansova románu na jediné stránce, o kapku, shušfující celý život i smrt. Uvěří-li mně čtenář, že tyto essaie při mém zdánlivě objektivním historickém vnějšku, fascinovaném tváří Paterovou, jsou ryze a výsostně subjektivními výkřiky delikátního umělce, tolik slibujícího, dosáhl jsem všeho, co tyto řádky říci chtějí.

Krásného za živa — o snědé kráse — se rty, jichž posměšné stažení nemůže zakrýti podivuhodné modelace do níž koncentrovala se divá zkrývaná lačnost krás života tohoto nešťastného mladého muže, představuji si ho i po smrti s trochou vyčítavého výrazu v prázdných očních důlcích; na povrch blaseovaný vydává se neuspokojen nehostinnou vlastí za chimérou krásy za oceán a střeťne se jednoho červencového dne tváří v tvář se Smrtí, když ho byla přepadla zákeřně a nečekána, drtíc — příliš doslovně! — jeho kosti vyťahovadlem nemocnice new-yorské, k jehož obsluze dal se najmouti. Nová země, od níž sliboval si nových dojmů, nový jakýsi sen pro mladistvý život, neposkytla mu než trochu brutální dekorace pro poslední krutou masku: Co námezdný dělník, z lhostejných, bezvýznamných, pochován je snad v šachtě pro nejprostší nužné anonymy, on, jenž žil-li, prožíval vybrané vzácné chvíle caesarů a hrdinů života i umění.

TŘI KNIHY MARCELA SCHWOBA. Jest mi promluvíti krátce o malém zázraku, jehož účastníkem se stává český čtenář při studiu stránek tří knih Marcela Schwoba. Pracující svého času s přítelem na převodu jednoho z W. Paterových »Imaginary Portraits«, uvažovali jsme o výrazu tváře, jaké by nabyt i autor »Smyslených životů« pod závojem české řeči. Rozcházeli jsme se v míněních o methodě, s jakou by bylo nutno přistoupiti k převodu kouzelných těchto kamejí, ač podstatný náš názor byl shodný: Obohacení, jehož by se tím dostalo českému písemnictví, nevyčerpávalo by se jen na příklad stkvělého duševního portraitu, výstižného, bohatého, stvořeného téměř z ničeho, z mála zdánlivě nicotných detailů; bylo by to však i přetavením zlata české řeči do nových vzácných forem, do nové syntaxe dle nových zákonů krystalisace. Krátce na to dostalo se nám překladu rozkošných »Mimů«.

Neporovnatelné umění Marcela Schwoba zrači se plně v »Mimech«, »Knize o Monelle« a ve »Smyslených životech«. Dá se naznačiti všeobecně větou: Umění jest opakem všeobecných ideí, nelíčí než individuálně, netouží než po jedinečném. Z nespočetných zástupů lidí, co obývali kdy zemi, zachovala nám historická věda namnoze jen povšechné rysy, jimiž spjati byli význační representanti — králové, vojevůdcové — lidstva s celkem. Uniká-li u nich všechno individuální, jsou naprosto nedochovány individuální rysy nespočetných anonymů prostého původu, běžného života. A přec v podstatě vnitřní citový život kteréhokoliv prostého vojáka z armády Alexandra Velikého byl stejně závažný, jako citový život slavného jeho vůdce; zachoval se nám uchvacující mramor podobizny Alexandrovy z rukou řeckého umělce, té plavé mladistvé hlavy o hustém vlase, širokém čele a hnědých očích o podmaňujícím přimhouření za znatelného úsměvu silných rtů, kdežto nevíme ničeho o očích, rtech a výrazu tváře onoho prostého bojovníka, jenž měl stejně závažné pudy, náklonnosti, záliby i vášně. Tisíce krásných a uchvacujících projevů vášně — ať legální ať ilegální, ať krásné ať zločinné — zapadá do nepaměti, protože nenašly historika, jenž by je potomstvu zaznamenal v řeči kovu, mramoru, barvy, tónů, písma. Na tomto poli, poli vášně, není společenského ani rodového rozdílu; hle, jediný styčný bod, plocha rovnosti lidí i tvorů a jevů vůbec. Toho pamětliv bude se životopisec nového řádu, stejně dokonalý psycholog jako umělec, obracet k významným i nevýznamným, k známým i bezejmenným; obraceje se do minulosti či pátraje v současnosti, bude zaznamenávati s uměleckou

péči jedinečné existence lidí, ať byli božští, prostřední, nebo zločinní. Toť u Marcela Schwoba program; jeho metoda, již dociluje duševních portraitů neobyčejné výraznosti v pojetí a nezapomenutelného půvabu v kresbě, zakládá se na relegaci rysů ne snad podružných, ale nestylových a na zmocnění detailů byt i nicotných, jenom když jedinečných a příznačných. V osmém aforismu ze »Streifzüge eines Unzeitgemässen« F. Nietzsche možno čísti mimo jiných pronikavých psychologických postřehů i ten, pravící, že idealisace nezáleží, jak se všeobecně myslí, v odjímání nebo v odčítání malého, vedlejšího, že spíše ohromné vyzdvížení hlavních rysů je rozhodujícím, tak že následkem toho ostatní rysy zmizí. Stačí přečísti slova idealisace a ohromné vyzdvížení diskretnějšími slovy slovníku Schwobova a máme klíč jeho metody.

Psychologický medailon je doménou »Smyslených životů«. Ať už zjevují se nám tu bájně i historické osoby, domnělý bůh Empedokles, žhář Herostrates, kynik Krates, romanopisec Petronius, či smyšlený voják Čacký Alan, Kateřina Krajčáčka, panečnice, či pirati Kid, Kermedy, Stede Bonnet a vrahové pp. Burke a Hare, v dvaceti dvou těchto ostře a šťastně řezaných kamejích je zhuštěno umělecké i psychologické kouzlo vzácného druhu. Smyšlené životy »Krata, kynika«, »Lukretia, básníka«, a »Kateřiny Krajčáčky, panečnice«, ukazují výši tohoto umění evokačního, kdežto »Petronius, romanopisec« může příkladně čtenáři, jemuž »Hostina u Trimalchiona« a 16. kniha Tacitových Annalů nejsou neznámy, poskytnouti podívané na způsob, jímž vznikaly tyto »smyšlené životy«. — Delikátní pojetím a svrchovaně rozkošné jsou i »Mimy« s pozadím staré Hellady, jejíž božskou idylličnost venkovského pastýřského života — Dafnis a Chloë, mramorové město Mytilene! — křísí a dávají zaznívati znovu melancholii myslí a tlukotu srdcí plavců v moři Egejském, když zaslechli hlas o smrti boha Pana. Vzpomínáte tu kreseb Beard-sleyových a antických evokací P. Louyse, najmě příbuzných »Písní Bilitiných«. — Šířeji založena je »Kniha o Monelle« studující a formulující rozkošnou filosofii, dietiku smyslů, radosti, takového »carpe diem«! a zdobující ve třech svých oddílech citovou podstatu ženy; leč i zde je svou methodou řadou portraitů smyšlených dívek, jak charakteristikami předváděny jsou Sobecká, Rozkošnická, Zvrhlá, Zklamáná, Plachá, Věrná, Předurčená, Snivá, Vyslyšená, Bezcitná, Obětovaná... a všechny ty: Jediná čili Monella.

Marcel Schwob je z kruhu básníků a romanopisců jak vystali v druhé polovici minulého století ve Francii i jinde.

Theophil Gautier, Hugues Rebell, Pierre Louys nechť ať jsou jme-
nováni, nutná-li jména, všichni, již v límci, kravatě a v šatě
à la mode prožívali intensivně zašlý sen antiky a všechny její
nádhery, jež byly a se nevrátí evokovali ještě jedenkrát ve
svých dílech, tvořice tak každý svou antiku o individuální
,couleur locale'. Přijímají její filosofii i její savoir vivre, všichni
dobří psychologové a mistři svého umění. Pracoval z nich každý
sám dle odlišných zálib a method; ale přec občas scházejí se
na úzkém prostoru, v byssu, ověnění réвовým listím, aby
vypili číši vína, v jehož bohatých modravých hroznech zrcadlilo
se slunce antického světa, tenkrát, kdy ještě bylo božstvem...

FRIEDRICH NIETZSCHE – ECCE HOMO. Výmluvná umír-
ňující slova římského místokrále, nejsympathičtější, jak bylo
řečeno, postavy evangelií, nemají v ústech básníka »Zarathustry«
jediné tohoto příděchu: Smiřující nálada po odhalení roušky
nabývá tu rázu pathetického. Dvoji možnost čtení je tu nepo-
chybná: Důvěrné prosté odhalení dává zřítí bičované a drásané
nitro člověka, jenž vypil kalich hořkosti do dna; slovo »homo«
se přizvukuje. Mohutnost nitra, jeho mocný vzdor a překonání
všech osudových krutostí, není-liž to akcentem slova »ecce«?

Tvůrce, jenž po šesti dnech tuhé práce, odpočinuv dne
sedmého, přehlíží vykonané dílo a nalézá je dobrým; rybář,
jenž rozestřev síť a nalíživ udice, čekal trpělivě a nyní sám,
osamělý zcela, dobrý rybář, neprojevuje ani údivu nad prázdnými
udicemi; chybělo ryb... Toť povšechný obsah této přehlídky
díla, knihy, podávající skvělý příklad »jak se staneme, čím jsme«.
Je neuvěřitelně upřímné toto posmrtné dílo milence země, bás-
níka věčného návratu, tak upřímné, že věřili byste: nebylo jen
vydáno, i psáno bylo po smrti... Mrtvý psal tuto zpověď
života, jenž okusil již květů asfodélových; vidíte lebku skeletu
prázdných očí, které zřely více než záhady a tanec života, na
jejíž skráních však zůstal věnec z réвовého listí z druhdy, vzpo-
mínka z jiných dnů jiného světa. Není-liž to radostný věnec
Dionysiův? Věnec věčného návratu? Úžasně jemný psycholog
ujímá se trvale slova v apogryfní legendě života jasného básníka,
čackého válečníka a sladkého filosofa země, tvůrce veselé vědy,
představující dle provençalského pojmu jednotu pěvce, rytíře a
svobodného myslitele. Do sebe vhroutěn, pochmurný, mimo
dobro a zlo, mimo čas a věčnost stává tu čarovně nehmotně
jemné předivo v nadechnutou osnovu, na jejíž lici skví se jediné
slovo: Zarathustra, v kruhu, do jehož křivky stočil se biblický had
poznání, nyní had věčnosti. Mysterium samo se tu odpoutalo a

mluví řečí jasnou a hlubokou, podobnou znění nejhlubšího varhanového pedálu, rozezvučujícímu i skla okenních tabulí: mysterium osobnosti, mysterium tvůrčího procesu Strom, jenž obtížil své větve zlatým ovocem, vyklonil se, aby ukázal ještě poslední, co vůbec možno: Svoje kořeny, jemné pletivo, jímž ssál své mízy z hloubi země, spojen s ní vroucně a dokonale, transformuje ve výši, v tahu větrů, v žáru slunce, temnou sílu hlíny v karmín a zlať: karmín květů, zlať plodů.

Mlčení, hluboké a pľlnoční, je jedině vhodnou odpovědí na všechen doléhající přival hovořícího ticha. Bezzvuká úcta k pohnutí mysli, jež rozevřelo ňadra, ke gestu nezapomenutelné ruky, jež sáhla k srdci a podává je, horké a bijící, v prosté a uchvacující linii, jako hostii všem, jež přišli k tomuto mystickému přijímání, plni něhy a vděčnosti. Obdoba starohellenských mystérií je tu patrná: Hierofantes očekává příchodu k zasvěcení přišlých, stoje u kamených desk, na nichž je vyryto srdce; a nápis: Ecce homo! Ecce homo!

ZO D'AXA – Z MAZASU DO JERUSALEMA. Neseskupen v anarchii, aniž zařaden v socialismy, člověk osvobozený, osamocený hledač s oné strany; ne však fascinovaný snem; s hrdostí uplatňovati se mimo školy a sekty: En dehors! Mimo vše . . . Shuštěna v několik programových vět podává tato devisa, tak proslulá, tak vyzývavá, nejen myšlenkový stav i způsob bytí mužů z druhé polovice minulého věku. Nežili jen ve Francii, ale žili hlavně ve Francii; s jarou myslí a chorobným srdcem zmítali se tito mužové, vykvetší na svahu mezi úpadkem a renaissancí, s p. Przybyszewskim řečeno, ve svých nepokojných dnech po zemích, po mořích, všude doma a nikde zdomácněli, na venek samozřejmí, v hloubi záhadní, bolestí štvání a přec s věčným úsměvem na pohrdlivě semknutých rtech, zhnusení a žádostiví, pohrdnuvší blasfemickým gestem hostinami života a přec dětsky po nich toužící, v stále masce a upřímní, v upřímnosti, jež nese své otevřené srdce na dlani s neočekávaností tak iritující, že stává se na konec sama maskou, posléze jen cizinci, cizozemci bytí, fixní idea boží, jak ozřejmuje tyto badatele s oné strany, buřiče ideí Hamsun v tajemně jasném reku svých Mystérií.

Autor a rek zápisků načrtaných v řídkých chvílích, kdy ruce nebyly zaměstnány osnováním útěků nebo sepnuty železky na nedobrovolné nenábožné pouti z francouzské věznice do Jerusalema a nazpět via Marseille, Svatá Pelagia, Dépôt . . . je jedním z těchto mužů, krácejících každý pro svou radost,

s prudkou barevnou touhou na šedi pochyb. Vůlí Žítí! Mimo vše! Mimo zákony autoritářské společnosti, jež nemůže býti jemu, připravujícímu mimovolně zkušenosti pro společnost svobodářskou, než odporna, ale i mimo theorie ideálně formulované pro budoucí věky. Žijící a nevěšící, ničím nepoutaný k minulosti, ale lhostejný k budoucnu, jež není ještě dosti přesné. A tak, sedmadvacetiletý, obviněný ve Sdružení zločinců, požívá nuceného pobytu ve věznicích, snad jediné proto, aby se ironicky smál této pochybené socialní léčebné metodě, uprostřed monotónní nehybnosti věcí vzpomíná měšťáckých synků, kteří mohli krásně trávit život a dali přednost boji za Myšlenku a pro radost, vzpomíná těchto desertérů buržoasie a odraziv čepel, dopřává si krátkého klidu anglické villegiatury, zhnuseného socialistickým kongressem, stává se velikým tulákem, jdoucím bez cíle, bez plánu, kamkoli, pro radost srdce, od měst k dědinám, přes moře, přístaviště, hory, doly, stále dále, sbíraje dojmy, chutnaje nové sensace a vůně domovů; pak opět na cestu, stále! a jistě k nějaké nedosažitelné vlasti. Jako vagabond, poutník, tulák, na výzkumu, na výboji; neukojený, jako don Juan s vyšší láskou: šat, jež chce roztrhnouti, jest závoj horizontu...

Půl zápisky, půl román; půl cestopis, půl historie; půl invektiva, půl podiv; půl suchá kritika společenských řádů a půl barevný obraz dojmů z krajin, země, moře, toť kniha Zo d'Axova. Ač bez romaneskní snahy věci dramatisovati mají jeho břitce a kvapně, jako na chvilkových oddychových zastávkách na útěku črtané fragmenty plný dramatický spád, jeho vzruch, pevnost a semknutost. Mají var krve, zrychlený její tepot ve spáncích: budí dokonalou illusi. Nítí však mimo to také neztišitelnou touhu: Prost všeho, i pohodlí i peněz, sprostěn od vztahů krve, kultury, zvyklosti, vyjítí s holí, jasným okem, lehkou myslí, veden jediné náhodou a tuchou srdce přes hory doly; za panoramaty krajin, vůní luk, hudbou moře, písní větrů, mluvou země, v dešti paprsků i vod, za svitu slunce i hvězd. K hostinám země!

O vlivu kouřem a sazemi znečištěného vzduchu velkých měst průmyslových na zdraví lidské.

(Se zvláštním ohledem na poměry ostravské a s dodatkem o účinku
vdechování uhelného prachu na zdraví horníků.)

Píše Dr. K. Z i k m u n d, lékař v Pol. Ostravě.

Přímý popud ku bližšímu rozboru této otázky dal mi názor na Ostravsku u obecného lidu i částečně u intelligentů silně rozšířený, ba dokonce i mnohými lékaři zcela vážně potvrzovaný, že totiž vzduch kouřem a sazemi silně znečištěný — jako jest na př. vzduch ostravský — má prý vlastnosti silně desinfekční pro značnou příměs dehtu (suroviny to, z níž, jak známo, vyrábí se různé prostředky desinfekční z řady karbolové). Víra v desinfekční resp. bakterie usmrcující vlastnosti atmosféry ostravské u lidu na Ostravsku jest tak veliká, že, jak jsem se byl osobně přesvědčil, tento druh Ostravanů nerozpakuje se raditi nemocným přespolním, trpícím chron. chorobami plicními, najmě však tuberkulosou, záměnu vzduchu venkovského v ostravský, resp. pobyt v Ostravě za účelem léčení zmíněných neduhů. Zní to sice paradoxně, ale jest to fakt. Věcný podklad tomuto benevolentnímu mínění o ostravské atmosféře dala asi okolnost, že se Ostravanům zdá, že lidé v Ostravě neumírají tuberkulosou tak četně, jak by se na tak bídné poměry zdravotní i sociální slušelo, a že snad lidé, ne zcela pevného zdraví, přistěhovavší se do Ostravy, neumírají rovněž tak rychle, jak by se patřilo vzhledem ku hygienickým závadám. Účelem tohoto článku jest osvětliti poněkud tyto poměry.

Studium otázky eventuální škodlivosti sazí a kouře velkých průmyslových měst na lidská dychadla setkává se s různými překážkami, z nichž největší ovšem jest ona, že vzduch takovýchto míst nebývá znečištěn pouze sazemi a kouřem, nýbrž i jinými příměškami a to jak pevnými (zrnka prachová a bakterie), tak i plynými, a dále i okolnost, že při vzniku chorob hrají důležitou úlohu zároveň i jiné momenty veřejného zdravotnictví se týkající (u nás v obou Ostravách na př. špatné poměry hygienické jak na ulici, tak i v místnostech veřejných, jako na př. v hostinských, aneb i ve školách a p.). K tomu přistupují dále i momenty ještě jiné — u nás v Ostravách čistě speciální, jako na př. bídné poměry sociální (jak výdělkové, tak bytové) a dále

celkem nízká úroveň vzdělání dělného lidu, vedle silně rozšířeného alkoholismu.

Jak z uvedeného patrně, jest otázka nás zajímavější značně komplikovaná, i není s podivem, že, chtělo-li se přijíti k cíli, bylo třeba vedle statistiky přibrati ku pomoci i experiment na zvířeti. Než o tom později.

Myslím, že nebude nemístno, zmíním-li se dříve, než promluví o otázce vlastní, povšechně a krátkými slovy o složení vzduchu, jaký vdechujeme ve velkých městech průmyslových.

Vedle kouře a sazí – o čemž bude řeč níže – a vedle různých plynů zdraví lidskému škodlivých, vycházejících z různých závodů průmyslových (koksáren, plynáren, mydláren, kostáren, petrolejových raffinerií, železáren a různých jiných továren) a dále ze žump, hnojišť a obydlí lidských*) – jest hlavním znečišťovadlem vzduchu velkých měst průmyslových a měst vůbec, zvláště prach a bakterie. Podle Rubnera obsahuje 1 m³ vzduchu ve městech 45.000.000.000 zrněk prachu, jimž přimíšeno jest 7000 bakterií a plísní. Vyjádřeno vahou v miligramech obsahuje 1 cm³ vzduchu uličního větších měst 6–23 mlgm, na venku 0'2 mg (sazí pak ve městech 0'15 mg, na venkově skoro 0). Zrnka prachu náležejí do všech 3 říší přírodopisných: nerostné (zrnka různých druhů hlíny, kamenné dlažby, písku i různých kovů atd.), rostlinné (ve městech i na venku ponejvíce uschlý a rozprášený trus zvířecí (koňský, kravský vedle jiných ještě částic rostlinných) a živočišné (jako částčky kůže resp. obuvi, chlupů atd.).

Že stále vdechování vzduchu částčkami prachu silně znečištěného jest zdraví lidskému ku veliké škodě, seznáme ze statistik průměrné délky života dělníka zaměstnaného v místnostech prachem silně přeplněných, jako na př. v šamotárnách, hrncírnách, dílnách kameníků, továrnách na porcelán, v továrnách tabákových, u kartáčníků, kloboučníků, ve velkých drogueriích,**) mlynářů atd. a statistik průměrného stáří dělníků polních, hospodářských a lesních. Kdežto tito dočkávají se průměrně velmi dlouhého věku a vleklými chorobami dychadel málo

*) Plyny z továren a žump vycházející a zdraví lidskému škodlivé jsou hlavně: chlor, chlorovodík, uhlovodíky, kysličník siřičitý, kysličník uhelnatý a ubličitý, čpavek, různé sloučeniny cyanu se sírou, sirovodík, různé jiné plyny hnilobné atd.

**) Ovšem, že záleží mnoho na jakosti prachu – prach minerální (a tu zvláště kovový) jest mnohem nebezpečnější, než prach zvířecí neb dokonce rostlinný – a to z toho důvodu, že zrnka tvrdší a ostřejší zraňují ústroje dýchací více resp. hlouběji.

kdy trpívají, bývají oni skorem vesměs všichni stíženi chronickými chorobami plic a cest dýchacích vůbec, a dosahují maximálně průměrně věku 40 neb nejvýše 50 let. (Arnold, Lancereaux, Lemaistre, Stratmann a jiní.) Nejkrutěji postiženi jsou dělníci zaměstnaní v nožírnách a brusírnách železa. Tak Canedy viděl v jedné nožírně americké ze 40 brusičů tam zaměstnaných, během 10 let zmírati 23 chronickými (vleklými) chorobami plic (tuberkulosu v to počítaje).

Podobné poměry shledal Moritz v brusírnách v Solingenu, leč podotýká, že ovšem částečně vinu na přímo hrozné úmrtnosti dělnictva nese i nemírné požívání lihových nápojů — mezi brusiči tam značně rozšířené.*)

Jest dále otázka na snadě, působí-li podobně zhoubně, jako zrnka prachová, též saze a kouř na dychadla lidská, resp. dráždí-li saze a kouř, podobně jako prach, sliznici dychadel a připravují-li též tak půdu ku usidlování a množení se bakterií ve sliznici dýchacích orgánův.

Že kouř a saze nebudou asi našemu zdraví tak docela lhostejnými, možno souditi již částečně z pozorování bídné vegetace v ostravských zahradách a sadech. (Pravím částečně, neb částečně spolupůsobí tu i různé otravné plyny přimíšené atmosféře.) Než podívejme se napřed, z čeho kouř jest složen.

Kouř obsahuje především množství nespáleného a různými příměskami znečištěného uhlíku — saze. Náš vzduch ostravský na př. jest jemnými částicemi sazí tak prosycen (jak o tom všude možno přesvědčiti se v příbytcích a v dutinách nosních a hltanových), že saze stále vdechujeme a polykáme. Polykání sazí jest pro naše zdraví celkem irrelevantní a nemá tedy nikdy takového hygienického významu, jako jich vdechování.

Mimo saze, jichž jest v kouři 35—53 procent, obsahuje kouř ještě však jiné složky. Oblaky kouře kamenouhelného opustivší komíny ať továren ať příbytků resp. domů obydlených a prosycující naši atmosféru (resp. atmosféru větších měst průmyslových),

*) Jako krátké vysvětlení pathologicko-anatomických změn způsobovaných stálým vnikáním prachových zrnků — jako cizích těles — stojž zde toto: Prachová zrnka dráždí buňky, skládající sliznici dychadel tou měrou, že nastává překrvení sliznice a zduřování a dělení jednotlivých buněk slizničních. Touto přeměnou však buňky tyto zbavovány jsou přirozených ochranných sil proti vnikání a etablování se bakterií choroboplodných, jež zde pak se množíce, obraz zánětlivý komplikují a proces chorobný ku rychlejšímu konci přivádějí. (Buňky slizniční ztrácejí řasinky, jimiž cizí těla se z vnitřa průdušek expedují ven a ztrácejí dále své baktericidní vlastnosti.)

zvláště za počasí zachmuveného a za mlhy dle Angličanů Shawa a Huttona složen jest kromě sazí z těchto látek:

1. dehtu a oleje	15	— 18	‰
2. ammoniaku	1'75	— 2'8	‰
3. alkalií, vápna, hořčíku (magnesia) a železa	2'1	— 2'24	‰
4. fosforečnanu vápenatého	2'08	— 3'2	‰
5. kyslíčníku siřičitého a sírového (což jest velmi důležitě, poněvadž dle pokusů některých autorů dráždí tento plyn značně dychadla a činí je podobně jako pevné části (prach) pro tuberkulosu vnímavější)	4'6	— 7'9	‰
6. chloru, od dávek minimálních (což jest rovněž velmi důležitě, poněvadž chlor dychadla velmi dráždí) až po			0'4 ‰
7. z různých sloučenin cyanu se sírou až do			0'25 ‰
8. kyslíčníku uhličitého až do			0'7 ‰
9. křemičitanů od	14	— 25	‰
10. vodních par od	2'8	— 7'2	‰

Jak z uvedeného vysvítá, obsahuje kouř věci, jež stále-li vdechujeme, nemohou, jak nám dá již prostý rozum, býti našemu zdraví ku valnému prospěchu. Že kouř ostravský nezadá si asi příliš — co do složení — s londýnským neb glasgowským, jest více než pravděpodobno.

Těž saze, napadané na střechy domů v blízkosti Londýna, podrobeny byly rozboru chemickému, a shledáno, že tyto usazeniny resp. povlaky na střechách sestávají:

a) z čistého uhlíka	v 39' — ‰
b) z uhlovodíku	v 12'3 „
c) z kyseliny sírové	v 4'33 „
d) z organických bas	v 2'0 „
e) z ammoniaku	v 1'37 „
f) z kyseliny solné	v 1'43 „
g) z metalického železa a magnetických oxydů	v 2'36 „
h) z jiných mineralných součástí, zvláště však z křemičitanů a kyslíčků železa	v 31'24 ‰*)

*) Že i půda v okolí velkých průmyslových měst a půda měst samých jest skutečně silně prosáklá těmito desinfekčními látkami, o tom by svědčila i ta okolnost, že infekční onemocnění povstale nákazou z ran po poranění a znečištění zemí t. zv. tetanus čili ztrnutí (Starrkrampf), jest dle statistik (a u nás i ze soukromého sdělení primáře Dr. Neugebauera) v místech takových poměrně vzácné.

Jak z obou rozborů patrně, jsou obsaženy jak v kouři, tak i v sazích desinfekční látky v hojné míře, tak že by se apriori mohlo míti za to, že skutečně látky tyto mohly by působiti aspoň částečně desinfekčně i v našich dychadlech. Než není tomu tak, jak nás o tom přesvědčiti mohou již ony časté katarhy nosu (rýmy) a krku, influenza a záněty dychadel vůbec, kteréžto choroby, jak známo, pozorujeme v zimě, přes to, že kouře a sazí a tedy desinfekčních látek jest ve vzduchu obsaženo mnohem více než v létě, mnohem častěji než v době letní. Neusmrcuje-li kouř a saze bacilly influenze a různé ony diplokokky a diplobacilly a p. vyvolávající rýmy a zánětlivé processy dychadel vůbec (jež jsou, mimochodem řečeno, v Ostravě častější než jinde), tím méně usmrcuje bacilly tuberkulosní. Jest patrné, že desinfekční látky, obsažené v sazích a kouři a impregnující vrchní vrstvy půdy zemské a čínící povlaky na střeších domů, působí desinfekčně teprve svou summací, to jest stálým hromaděním se v půdě, ač i zde jsou podrobeny jistým změnám. V dychadlech jsou poměry jiné, tu k sumaci nedochází, neboť odtud bývá největší část těchto desinfekčních látek jednak zpět vyvržena, jednak resorbována, neb i chemicky do jisté míry změněna, tak že látkám těmto vlastně nedopřává se (a dlužno říci bohudíky) času uplatniti vlastnosti jejich desinfekční.

Dle souhlasného názoru autorů jest považovati za hlavní znečišťovatele vzduchu ve městech průmyslových saze (s příměsí dehtu) a kysličník siřičitý a sírový. Saze dráždí dychadla hlavně mechanicky, oba kysličníky (znečišťovatelé plynní) chemicky. Všeobecně jest známo, že v zimě máme ve městech — jak již též bylo podotčeno — ve vzduchu mnohem více sazí než-li v létě a to z toho důvodu, že v zimě čadí každý dům mnohem více, než-li v létě. Nebude však asi všeobecně známo, že rozdíly ve znečištění vzduchu v zimě a v létě jsou značně veliky. Tak v Manchesteru obnášelo znečištění vzduchu kysličníkem sírovým a siřičitým v měsících letních 0.5%, v zimních však až 3.5%, jak se zjistilo absorpcí těchto plynů v kysličníku vodičitém. Z toho jest patrné, že znečišťování vzduchu obydlími lidskými ve velkých městech má mnohem větší význam hygienický, než by se za to mělo (Äscher).

Bez ohledu na direktní dráždění dychadel těmito příměskami vzduchu představují mraky kouře, aneb t. zv. mlha kouřová, jakáž naplňuje a prosycuje atmosféru větších měst průmyslových (mezi něž patří i Ostrava s okolím) značné hygienické závady. Tak se shledalo, že kouřové mlhy škodí tím, že zabra-

ňují, hlavně v zimě, pronikání slunečných paprsků, a to, že nejméně dvě třetiny síly těchto paprsků se ztrácí. Co taková ztráta aktinické potence slunečního jasu značí pro naše zdraví, snadno si představíme, vzpomeneme-li si, že sluneční paprsky mají v hygieně ohromný význam nejen tím, že usmrcují bakterie (vlastnost baktericidní), nýbrž i v ohledu jiném.

Mimo to jest známo, že kouř má za chladných měsíců veliký vliv na tvoření se mlhy. Jak se vlastně mlha tvoří, není dosud dostatečně objasněno. Má se za to, že nejčastěji povstávají mlhy tím, že jisté vrstvy vzduchové, obsahující páry vodní, za jistých okolností se ochlazují a se srážejí, zůstávající kondensovány ve vzduchu, blíže povrchu zemského. Jest jisto, že pevné součásti, skládající kouř podporují tvoření se mlhy.*) Známé jsou zvláště mlhy londýnské. Ze 49 pozorovaných mlh v Londýně povstaly následkem kouře 24 mlhy, 8 dalších byly pouze mlhy kouřové, povstale srážením kouře k zemi při větrech a nízkém tlaku vzduchu (Hscher). Že při každé mlze obsahuje vzduch mnohem více kouře, jest dokázaným faktem. Tak na př. měřeno množství kyseliny siřičité (jakožto ukazovatele znečištění) za jasného dne březnového v Manchesteru a shledáno ji v 1 m³ 0'28 mg, a za mlhavého dne v únoru 7'4 mg. Úměrně s kyselinou stoupají co do koncentrace ovšem i ostatní součásti kouřové, tak na př. i saze.

V nejnovější době spaluje se kouř, v továrnách produkovaný, v některých městech anglických na př. v Manchesteru, a dočetli jsme se nedávno v novinách, že i v Hamburku zavedeno spalování kouře továrního. Jak blahodárny vliv má toto odstraňování kouře továrního, dokazují nejlépe čísla. V Manchesteru měli před zavedením odstraňování kouře průměrně ročně 36'8 dní mlhavých, po zavedení pouze 23'4.

Že stálé vdechování kouře a sazí resp. vzduchu, kouřem a sazemi silně znečištěného, působí zlobně na organismus zvířecí resp. lidský a způsobuje hlavně zhoršení stávajících již vleklých chorob dychadel, dokázal zmíněný již autor Dr. Hscher, krajský lékař v Královci (Königsberg) a to jednak statisticky, jednak pracemi v laboratoři pro pokusnou patologii. Hscher našel, že ve východním Prusku, jež platí za kraj hlavně hospodářský a nejméně průmyslem se zabývající, a kde tedy vzduch kouřem jest poměrně nejméně znečištěn, dočkalo se ze 100 lidí, již

*) Mimo to hraje při povstávání mlh ještě asi mnoho jiných faktorů jistou roli. Mlhy tvoří se nejobyčejněji nad mořem, neb v horách ochlazováním par vodních, jako t. zv. bílá mlha (též podél řek) a mlha ta pokračuje pak dále do měst a podporuje zhušťování kouře.

zemřeli souchotinami, 27 věku 60 let, v průmyslovém Porýní pouze 17 a ve Vestfálech, kde jest velký počet uhelných dolů a jiných průmyslových čoudících závodů, pouze 15 lidí. Podobné poměry statistické Ascher shledal i při akutních onemocněních dychadel resp. shledal, že kouř a saze snižují vzdornost dychadel resp. plic a průdušek oproti akutním chorobám horečnatým (katarrhům a zánětům) a to hlavně u kojenců a lidí sešlých. Poměr, ve kterém stojí k sobě čísla, vyjadřující na př. úmrtnost kojenců ve městech velmi průmyslových, méně průmyslových a neprůmyslových jest 26 : 15 : 6.

Jen jaksi mimochodem zmiňuji se též o následujícím faktě. Statistické bádání ukázalo totiž, že v krajinách průmyslových a speciálně ve velkých průmyslových městech, ba i ve velkých městech vůbec, jest úmrtnost (mortalita) i nemocnost (morbidity) malých dětí spalou, spalničkami a difterii mnohem menší, než-li na venkově. Věc tato dá se vysvětliti tím, že ve velkých městech dbá se zdravotnictví veřejného vůbec (a tedy i v ohledu šíření se nakažlivých nemocí) mnohem více, než-li na venkově, a že o lékaře ve větších městech jest mnohem lépe postaráno, než na venkově. Se statistikou možno tvrditi, že nemocí nakažlivých, právě jmenovaných, ve velkých městech ubývá asi v tom poměru, v jakém přibývá prudkých (akutních) onemocnění cest dýchacích. Těchto přibývá pak proto, že ve velkých městech přibývá čím dále tím více průmyslových závodů, tím zároveň však i znečištění atmosféry, a že nad to hygiena vzduchu v těchto městech nečiní vůbec pokroku.

Aby vyloučil možnost zúčastnění se i jiných, hygienicky závadných momentů (vedle kouře a sazí), na oněch výsledcích statistických, Ascher infikoval zvířata pokusná jistým druhem pathogenních (nemoc vzbuzujících) bakterií (bacilly perlovinnými, čili zvířecí tuberkulosy) a shledal, že zvířata takto nakažená, která pak byla držána po nějaký čas v atmosféře kouřem a sazemí poněkud znečištěné, podlehla infekci v době o polovinu kratší, než stejný počet zvířat kontrolných, týmiž sice bacilly nakažených, ale chovaných ve vzduchu oněmi příměsky (t. j. sazemí a kouřem) neznečištěném. Tím jasně dokázán škodlivý vliv vdechovaného kouře a sazí na zdraví.

Že ve městech výlučně průmyslových jest úmrtnost jak tuberkulosou tak akutními chorobami plic (zánět plic) poměrně větší, než ve městech jiných, to vysvítá i z následujících tabulek statistických.

	Rok	Počet obyvatelstva	Tuber- kulosa	Zánět plic	Čelková úmrtnost na 1000 obyvatel	Úmrtnost na 1000 obyvatel domácích resp. v městě bydlících
Vídeň	1906	1,937.869	7455	3316	17'5	16'9
	1907	1,979.003	7519	3116	17'3	16'7
	1908	2,021.052	7287	3795	17'6	16'9
	1909	2,064.037	7396	3349	16'8	16'1
Praha	— 6	226.813	1440	281	19'1	16'6
	— 7	227.520	1515	263	18'4	16'8
	— 8	231.780	1463	314	21'6	19'6
	— 9	229.965	1508	271	22'5	19'9
Terst	— 6	198.853	931	554	25'5	24'1
	— 7	203.178	946	537	26'1	24'8
	— 8	215.935	994	424	24	22'5
	— 9	219.922	1019	505	24'3	23
Lvov	— 6	176.486	1150	500	23'2	20'5
	— 7	179.506	985	557	23'2	20'9
	— 8	182.526	942	561	23'6	21'4
	— 9	185.546	1927	571	24'6	21
Brno	— 6	117.092	606	236	22'1	19'1
	— 7	118.500	653	279	23'4	16'8
	— 8	119.908	656	228	23'7	16'4
	— 9	121.317	610	282	24'3	17'4
Št. Hradec	— 6	152.021	633	296	21'3	16'2
	— 7	154.556	702	371	23'9	17'8
	— 8	157.090	687	411	24'7	18'7
	— 9	159.625	649	223	23'1	17'6
Plzeň	— 6	77.925	206	123	16'9	15'4
	— 7	79.361	210	108	17'7	15
	— 8	81.097	230	162	17	15'2
	— 9	82.832	230	146	17'3	15
Král. Vinohrady	— 6	68.546	143	36	11	10'2
	— 7	71.945	163	30	10	9'1
	— 8	73.096	171	31	10'9	10'1
	— 9	75.266	160	32	10	8'8
Smíchov	— 6	54.112	131	23	11'8	11'8
	— 7	54.947	125	15	10'3	10'3
	— 8	55.340	124	15	10'1	10'1
	— 9	56.430	123	20	10'1	10'1

	Rok	Počet obyvatelstva	Tuber- kulosa	Zánět plíc	Celková úmrtnost na 1000 obyvatel	Úmrtnost na 1000 obyvatel domácích resp. v městě bydlících
Linec	1906	64.475	395	93	26'5	18'3
	1907	65.508	399	81	26'9	17'5
	1908	66.542	388	142	29'2	19
	1909	67.175	414	89	28'6	18'4
Č. Budějovice	— 6	44.579	152	85	19'3	18
	— 7	45.534	123	55	16'9	15'8
	— 8	46.489	115	72	17'5	16'2
	— 9	47.444	124	60	17'1	15'6
Inšpruk	— 6	47.168	179	96	20'2	15'1
	— 7	48.124	191	129	22'1	16'8
	— 8	48.222	195	135	23'5	18'4
	— 9	49.171	195	108	21'2	15'7
Ústí n. L.	— 6	40.389	119	77	18'2	15'7
	— 7	40.879	127	86	19	16'3
	— 8	41.369	115	72	17'8	14'7
	— 9	38.336	117	73	19'5	16
Lublaň	— 6	39.002	266	53	30'5	27'5
	— 7	39.448	271	92	30'4	18'6
	— 8	39.894	222	95	28'3	16'2
	— 9	41.341	203	94	30'2	19'2
Mor. Ostrava	— 6	36.096	201	98	23'7	18
	— 7	37.183	238	100	24'2	19'1
	— 8	38.270	208	88	20'2	15'6
	— 9	39.357	242	80	21'5	15'6
Pola	— 6	39.036	113	17	18'1	14'9
	— 7	39.596	155	64	23'6	19'3
	— 8	39.871	153	1	22'6	17'8
	— 9	40.154	138	11	24'6	19
Celovec	— 6	25.874	157	66	35'5	22'1
	— 7	26.163	148	73	31'6	20'2
	— 8	26.452	159	73	34'6	20'1
	— 9	26.741	134	67	34'7	17'7
Říš	— 6	20.388	18	25	15'3	15'3
	— 7	20.700	29	35	16'5	16'5
	— 8	21.012	21	29	14'8	14'8
	— 9	21.323	29	36	14'2	14'2

	Rok	Počet obyvatelstva	Tuber- kulosy	Zánět plic	Celková úmrtnost na 1000 obyvatel	Úmrtnost na 1000 obyvatel domácích resp. v městě bydlících
Opava	1906	28.450	178	65	27'6	17'9
	1907	28.759	175	60	26'3	16'3
	1908	29.069	194	65	28'2	18'5
	1909	29.378	178	81	29'3	18
Olomouc	— 6	22.817	44	20	11'2	11
	— 7	23.019	52	32	11'8	11'3
	— 8	23.121	61	39	12'7	12'6
	— 9	23.423	71	19	13'3	13
Těšín	— 6	20.175	139	40	32'5	17'7
	— 7	20.465	154	71	32'7	16'9
	— 8	20.755	181	56	31'7	16'3
	— 9	21.045	169	49	32'7	16'9
Vítkovice	— 6	21.673	88	56	27'7	17'9
	— 7	22.475	114	59	26'3	16'3
	— 8	23.584	108	77	28'2	18'2
	— 9	24.200	86	72	29'3	18
Přerov	— 6	18.781	89	30	18'2	17'8
	— 7	19.154	74	47	18'7	18'7
	— 8	19.528	65	38	19	18'6
	— 9	19.901	197	70	18'2	18
Kladno	— 6	19.879	69	39	21'5	16'7
	— 7	20.116	78	46	24'4	18'3
	— 8	20.353	59	63	22'8	13'9
	— 9	20.591	64	37	24'6	15'7

Ku bližšímu porozumění některých čísel stůjž toto: Čísla, značící úmrtnost tuberkulosou a zánětem plic, vztahují se na úmrtnost všech ve městě dotyčném zemřelých osob, t. j. v čísla ta pojatai jsou zemřelí, bydlící v dotyčném městě i zemřelí oni, kteří byli přišli do nemocnice městské z okolí, a zde zemřeli. V některých městech jest zvlášť veliký příliv do nemocnice z okolí — jako na př. v Těšíně, jak zřejmo jest i z tabulky resp. z cifer, značících celkovou úmrtnost všemi nemocemi na 1000 obyvatel.

Při Vítkovicích a M. Ostravě dlužno podotknouti následující: M. Ostrava a do jisté míry i Vítkovice mají de facto rozhodně více případů tuberkulosy, než jak vykázano na tabulce statistické

a to z té příčiny, že mnoho lidí dělných, onemocněvších těžce tuberkulosou plic, hledají uzdravení a skládají své kosti ve své domovíně — v Haliči.

Mor. Ostrava má poměrně méně průmyslových závodů (resp. méně komínů) než-li její okolí (Vítkovice, Hrušov) a měla by tedy míti poměrně mnohem menší cifry nemocnosti a úmrtnosti tuberkulosou a zánětem plic. Tato zdánlivá nesprávnost vysvětlí se lehce tím, že M. Ostrava leží v bezprostřední blízkosti oněch průmyslových míst, a nad to ještě leží geograficky tak nepříznivě, že právě obyčejný směr větrů cílí k Ostravě od Vítkovic, Hrušova a Přívozu, čímž se stává, že na př. Vítkovice mají obyčejně mnohem čistší vzduch, než-li Ostrava.

Chtěl jsem spracovati statistické poměry zdravotní také v Pol. Ostravě, bylo mně však od toho upustiti, poněvadž v ohledu tom není na úřadě obecním pranic připraveno.

Ku konci chci se zmíniti ještě několika slovy o zdravotních poměrech horníků, pokud týče se vlivu uhelného prachu na dychadla.*)

Okolnost, že horníci v tomto revíru zřídka zmírají marasmem resp. stářím (Altersschwäche), aniž nedosahují skoro nikdy vysokého věku, stávající se v nejčtetnějších případech již v 45. roce práce neschopnými — má příčinu jednak v těžké práci a s tím spojených chorobách srdce, cévstva a nervstva, jednak pak ve stálém vdechování uhelného prachu a s tím spojených vleklých chorobách dychadel — jako chron. záněty průdušek, rozedna (emphysem) plic a chronicko zánětlivé změny tkáně plicní samé, způsobené ukládáním se částecek uhlí do tkáně plicní (authrakosa plic).

Co se týče tuberkulosy plic u horníků, vykazují statistiky celkem poměry pro horníky zdánlivě příznivé. Tak na př. dle dosavadních statistik anglických a německých neumíralo tuberkulosou tolik horníků ve stáří od 15 — 60 roků (nejzazší hranice) jako ostatních obyvatel téhož věku. Tak zemřelo na př. ve velkém horním revíru v Bochumu v Německu mezi horníky ve stáří od 15 — 60 let tuberkulosou plic v letech od r. 1897 — 1902 průměrně z 1000 lidí 13, u ostatních obyvatel Pruska mužského pohlaví téhož věku 28, tedy více než dvojnásobné množství. Za to však zemřelo jinými nemocemi plicními horníků 39 z 1000,

*) Kdo by se blíže zajímal o tento předmět, odkázal bych ho na článek Dr. Netolitzkého: „Die Krankenheiten der Bergleute im mähr.-schlesischen Steinkohlenreviere“, uveřejněný v „Das österreichische Sanitätswesen“ r. 1910.

kdežto u ostatních mužských Prusů 16. Mezi tyto ostatní nemoci netuberkulosní čítají se hlavně záněty plic, záněty průdušek, záněty pohrudnice, emphysem plic, krvácení z plic a ještě některé jiné choroby. Podobně dle jedné statistiky anglické zemřelo souchotinami horníků z 1000 14'8, dělníků na venkově téhož věku 18. Za to však zemřelo roznášců uhlí 30, kominíků a obchodníků sazemi 37. Jinými resp. ostatními chorobami plicními zemřelo za to dělníků na venkově stejně jako souchotinami t. j. 18, horníků pak 32'6, roznášců uhlí 65'6 a kominíků 43. Jak si vysvětlíme tyto statistické poměry, které by skutečně zdály se mluvit pro názor, že horníci vzdorují jaksí více souchotinám než-li jiní muži stejného věku?

Někteří autoři němečtí a angličtí ukazují na to, že horníci sociálně jsou poměrně na tom mnohem lépe, než-li průměrný dělník jiné kategorie a zvláště dělník venkovský, t. j. že horník poměrně více si vydělá, a že se tedy může lépe živiti a tím že stává se oproti invasi bacillů tuberkulosních vzdornější. Názor tento ovšem u nás sotva najde ohlasu, neboť poměry sociální horníků v Rakousku nejsou celkem mnohem lepší než-li u dělníků jiných. Názor onen může býti do jisté míry oprávněn v Anglii a po případě i v Americe a Německu, kde horníci jsou lépe placeni. Netolitzký myslí — a to asi právem, — že příznivou statistiku horníků v ohledu tuberkulosity v mnohém směru působí okolnost, že horníci se rekrutují pouze ze zdravých lidí, již k tuberkulose tak neinklinují, neboť jsou podrobováni před přijetím do práce přísné lékařské prohlídce, čemuž u dělníků ostatních tak nebývá. Dále jest uvážiti, že, jak jsem byl již dříve se zmínil, horníci postižení tuberkulosou plic, bývají pensionováni čili provisováni resp. propouštěni z práce, a hledají pak vyléčení resp. smřf ve své domovině (Haliči). Tím způsobem ovšem mění se čísla statistická při úmrtnosti ve prospěch tuberkulosity. Spolehlivější v ohledu tom jsou ovšem čísla nemocnosti tuberkulosou. Srovnáme-li obě cifry, shledáme nápadný nepoměr. Kdežto totiž úmrtnost tuberkulosou obnáší 1'0% až 1'5%, onemocňuje tuberkulosou plic horníků 6'2%. Že by se v dospělém věku při špatných celkem poměrech hygienických tuberkulosa tak vyhojila, jest více než pravděpodobno. Mimo to ještě je známo, že velká část zánětů pohrudnice a jiné ještě diagnosy jako ku př. krvácení plicní atd., jež náleží do kategorie »ostatních chorob plicních«, rovněž jsou tuberkulosního původu. Posléze se uvádí od některých autorů (t. na př. jako na posledním kongressu lékařském v Budapešti učinil Caryophyllis

z Athén), že vlhkostí půdy v uhelných dolech jest znemožňováno odechování tuberkulosních bacillů, které by eventuálně od tuberkulosních horníků byly na zem při práci vychrlovány (vlhkost půdy resp. voda ve sluji fixuje bacilly).

Celkem jest známo lékařům, že horníci onemocní a zmírají tuberkulosou jistě nejméně tak často jako obyvatelé ostatní — ovšem však mnohem méně často než-li některé zvláštní kategorie dělníků na př. dělníci textilní neb v továrnách na tabák.*) Tito proto tak často onemocní tuberkulosou plic, že jsou celkem hůře placeni, a že jest mnohem snazší nákaza v takové továrně. Kde se plije na zemi, kde je málo dbáno zdravotních pravidel, a kde tuberkulosní bacilly naplňují ve velkém množství místnosti továren.

Účelem článku tohoto jest vzbuditi větší zájem pro veřejné zdravotnictví vůbec a zvláště pro hygienu vzduchu. Nemůžeme-li se dosud zbavit kouře, máme aspoň starati se o řádné kropení ulic, abychom aspoň nedýchali prach, musíme-li vdechovati a polykati již kouř a saze.

Vojna.

Osmá kniha „Našich“ Josefa Holečka. — Pokračování.

VI.

Chelčici.

Starý Bouda vedl Jana Semeráka i Uhlíka do své chaloupky. Před nimi šel po širokém zápraží, ale tu se zastavil a obrátil, aby hosty pustil napřed.

U Boudů statek a výměnek stály podle sebe, výměnek jako malá podoba statku. Lomenicemi byly obráceny na ves, v lomenici statku byl kříž, v lomenici výměnku kalich. Střechy doškové, na temenech netřesk. Statek i výměnek měly pod okny na ves květinovou zahrádku na dva kroky širokou, laťovým plotem ohrazenou. Plot před výměnkem byl čerstvě vypraven, před statkem nikoli; zahrada před výměnkem se bujně zelenala, před statkem byla zanedbána, novými květinami neposázena, jen suché pahýly polámaného slezu od loňska na ní trčely. Statek měl dvě malá

*) Ze zkušeností vlastní vím, že v továrnách na tabák v Ratiboru a v Tvorkově u Ratibora tuberkulosa továrních dělnic téměř decimuje. Zajisté tomu není ani lépe u nás — a státy chovají se vůči tomu úplně passivně.

okna na ves, jedno do dvora; právě tak výměnek, ale jeho okna byla okénky. Rámy oken na obou staveních byly modré, ale při statku zašlé, při výměnku jasné jako obloha. Při statku skla oken hrála duhovými barvami, byla spravována cínovými proužky, jedna tabulka byla zalepena mastným papírem; při výměnku skla hleděla čistě a vesele. Výměnek byl svěže obilen a stkvěl se jako z cukru; zdi statku byly posledně bíleny loni, snad před loni; vrchní vrstva vápna se místy odlupovala, místy zeď hýzdily špinavé prouhy po dešti. Okénka výměnku byla plna muškátu, bazalky, rozenkrátu, pižma; okna statku byla pustá, jen jedno mělo mořskou cibuli v brčálově zeleném květináči. Zápraží obou stavení bylo dlážděno ploskými a širokými neklesanými kameny. Dvůr mezi statkem a výměnkem byl rozdělen plaňkovým plotem, hustě obrostlým popínavou rostlinou podezřelé barvy, s nevelkými cípatými listy. — Pod touto rostlinou byla jiná, do řádky nasetá, stonkem podobná kopřivě.

„Pánové, musíte na minutičku pod mou střechu,“ zval starý Bouda hosty. „Jaké pak by to bylo, abyste ke mně nezašli! K stolu vás nezvu, ani by se u mne nenašlo nic hodného, abych vás počastoval. Ale kdybyste ke mně nezašli, zle byste mi ublížili.“ —

„Zajdeme na minutičku, zajdeme“, sliboval Uhlík, „už proto, abychom si trochu poseděli. Nastáli jsme se, pane professore, pravda?“

„Mne již nohy brněly,“ přisvědčil Jan Semerák. „Ale jste vy houžev!“

„Odpusťte mi. — Nastrádalo se ve mě všelijaká myšlení a dlouho jsem neměl, komu bych se vypovídal.“

„Ale jak vaše chaloupka přelíbezně voní!“ řekl Jan Semerák starému Boudovi, ssaje chřípěmi kočennou vůni květin za okénky výměnku.

Starý Bouda květinami zatřásl a vůně ještě silněji se rozlínula. —

V tom na statku vztekle zaštěkal pes. Mužové se po něm podívali, proč se zlobí. Pes Ořech vypátral pod košnou slepici, která večer nešla s ostatními do kurníka, nýbrž samotna si zalezla stranou, zde si ze slámy urobila hnízdo a do hnízda zanášela. Ořech ji vyplašil. Slepice palujíc a na křídlech se nadnášejíc, úzkostlivě křičela. Kam utěci slepici, když ji honí na statku pes? Kamž jinam, než tam, kam se utíkají ze statku všichni, když jim něco je: na výměnek. Vznesla se na zelený plot mezi statkem a výměnkem, tam se motala a třepala, zatím co Ořech

po ní skákal. Rostliny, plot ovíjející, úžasně se rozsmrděly, když jimi pohnuto.

Jan Semerák honem si zacpal nos a zděšeně ustoupil o krok nazpět. Uhlík, znaje tyto rostliny, upřímně se zasmál a jen odplivoval.

„Strašný smrad!“ hrozil se Jan Semerák, málem se potácejce. „Jakživo se mi neudálo tak hanebného zápachu cítit. Proti němu, myslím, sám čert by libě voněl. Něco příšerně sladkého je v něm, co omamuje. Bojím se, že padnu do mdlob.“

„Kdo uteče, spasen bude“, řekl Uhlík a uchopil Jana Semeráka za ruku, vlekl jej za sebou do chaloupky, zatím co starý Bouda stoje na zápraží mával rukama, aby se slepice neopovážila sletět na jeho dvoreček. Štěkotem a kráкотem přivolaná ba-
bička pomáhala dědouškovi: „Vša, puta, vša!“

Na zápraží statku ze stavení vyšla hospodyně, aby se podívala, co se děje. Osoba ještě ne stará, dosti vysoká, hubená; v hezkých hnědých očích sídlely jí starosti a smutek; na lokti chovala roční děťátko v karkulce a plný život prozrazoval, že za nedlouho zase bude matkou; pobledlé tváře jemné pleti ukazovaly na někdejší slíčnost.

„Dej Pán Bůh dobrý večer, děroušku“, pozdravila.

„Dejž to Pánbůh, nevěsto. Kráková ti chce k nám přeletět. Pojď, vem si ji s plotu.“

Mladá Boudová a starý Bouda stanuli naproti sobě s obou stran plotu, chytajíce slepici, zamotavší se do zeleně, jejíž odporný zápach snad i ji omamoval, protože křik její slábl a křídla umdlévala. Hospodyně slepici od dědečka vzala a dala si ji pod levé paždí.

„Počkej, počkej, kropenatá!“ kárala ji, „ty se nám budeš toulat a zanášet?“

„Jak se máte, nevěsto?“ otázal se starý Bouda.

Mladá Boudová vzdychla.

„Sami víte, děroušku. Což bych mluvila, což bych si stěžovala! Škoda každého slova, všechno je marno.“

„Kde ti je muž?“

„Kde by byl? Na mém obyčejném místě, v hospodě. Hned po obědě tam odešel. Bojím se večera, bojím se noci.“

„Chudáku holka! Líto mi tě, ale co dělat? Podrob se osudu, buď trpělivá.“

„Dej Pánbůh dobrou noc, děroušku.“

»Dejž to Pánbůh, nevěsto, taky dej.«

Mladá Boudová nesla slepici tulačku do kurníka a starý Bouda šel do chaloupky, kam jej už předešla babička. Nepředešla, spíš odletěla, neboť všechno dělala letem. S každou vteřinou času počítala. Jakmile viděla, že už jí není třeba při chytání slepice, kvapila do chaloupky, na stůl prostřela čistý ubrus a jala se rozdělovat oheň v kamnech. Před tím už byla krávy pokrmila a podojila.

Klečíc u plotny, zapálila suchou chvoj, jež jaře zapraskala, sedničku osvětila a svůj oheň sdělila smolné louči, již babička přistrčila. Ještě k ohni přiložila několik oklešků a vstala, ruce si oprašujíc a zástěru rovnajíc.

»Děroušku«, ptala se, »čím pány uhostíme, čeho jim po-
dáme?«

Ři hned se omlouvala: »U nás nejsme na statku, jen na vý-
měnku. U nás je všeho po skrovnu, ale čeho Pánbůh nadělil
nám, jest i hostů našich, zvláště tak vzácných. — Kdybych já se
toho byla nadála!«

»Nestarej se, babičko«, bodře pravil starý Bouda, s něhož
neveselý dojem z krátkého hovoru s nevěstou spadl, jakmile se
k ní zády obrátil. »Páni na faře svačili, na faře budou večeřet,
já s nimi.«

»Tedy ani vy nepovečeříte doma, děroušku?«

»Ne, babičko, ne! Já dnes s pány na faře. Pane!«

»Ale chleba a soli přeci u nás vezmou?«

Ři již se chopila bochníčku, na stole připraveného, aby jej
načala. Pobožně mu na bílé straně udělala trojí kříž, odkrojila
patu a podala Janu Semerákovi. Uhlík nečekaje, až mu podají,
ujal se paty, ulomil, namočil do soli v slaněnce a s chutí jedl.

»To je vůně!« liboval si, mžouraje na babičku i na Jana
Semeráka. »Jako med!«

Semerák si ukrojil skyvičku a přivoněl.

»Skutečně voní po medu,« dotvrdil, chléb solí posypal a
vložil do úst. Ři obdivoval se:

»Jakživ jsem takového chleba nejedl. To není chléb, to je
lahůdka! Ři jaká je barva jeho, jako zlato.

Starý Bouda také si ukrojil, také si posolil, také si liboval:

»To je pravý boží dar! Chvála bohu! Ři co pánové poví-
dají: že ve světě tak dobrého chleba nejedli?«

»V cizině ne«, řekl Uhlík. »V Čechách, zejména jižních po-
tkáváme se s takovým chlebem, ale ne všude.«

Ā Jan Semerák:

»Já téměř od dětství ve vsi nebyl. Pamatuji se, že mi chléb jako dítěti také býval pochoutkou, ale v dětství každý třepák chutná perníkem. Co se ciziny tkne, tam takového chleba nemají, ani o něm neslychali. Nedivil bych se,« dodal žertovně, »kdyby cizina Čechům vojnu vypověděla jen proto, aby jim uchvátila tajemství tohoto chleba.«

»To je prachléb«, starý Bouda slavně prohlásil a za hustnoucího soumraku nepozoroval, jak posměšně Jan Semerák se ušklíbl tomuto výroku. Ale starému Boudovi do noty pravil:

»Ovšem: Pračeši, prachléb, prazráda atd. Āni nevím: ta slepice, co jste chytali, byla praslepice, pravda?«

»Pravda?« starý Bouda vážně přisvědčil. »To znamená: drobná, kropená, všecka úhledná, nosná. Āle i při tom boží daru již pozorujeme zkázu. Málokterá hospodyně upeče tak takový krásný chlebiček, jako naše babička. Ztrácí se to pračeské umění, mizí. Ā proč? Přeceť hospodyně stejnou mouku zadělávají, stejně těsto mísí, hnětou, válejí, pekou, a chléb jim nevychází stejný. Ba je v tom nějaké tajemství. Ā podivné jest i to, že pleť našich žen má barvu výrazkového chleba, jenž vychází z jejich rukou.«

Jan Semerák bez pobídky usedl na roh stolu.

»Odpusťte«, omlouval se, »že si sedám nepozván. Āle prostál jsem se! Nohy mne brní.«

Ā zase starý Bouda se omlouval: »Mně odpusťte, že jsem vás ještě nepozval, abyste se u nás posadili. Myslil jsem, že si bez pozvání sednete, jako doma. U nás jen ty hosty zveme, aby se posadili, kteří jsou níže nás; a kteří jsou výše, sami mají právo se posadit. Ā vy, pane Uhlíku, ještě nesedíte. Chcete mi spaní vynést? Mně už by měli spaní přinášet, nemám ho hrubě.«

Uhlík se posadil k druhému rohu, pod okénko na dvoreček.

»Mám rozsvítit, anebo zůstaneme při černé hodině?« otázal se starý Bouda.

Babička již přiletěla s lojovou svíčkou v plechovém svícnu, k němuž položila škatulku sirek.

Hosté se rozhodli pro černou hodinku. Nastalo utišení. V kamnech oheň praskal, na stěně dvoje podle sebe hodiny odměřeně cvakaly. Cvakot byl silný, až se v tichu sedničky rozléhal. Babička si sedla ke kamnům, dávala pozor na mlíko, jež si vařila k večeři, a na rendlíčku ohřávala kaši, či kašičku.

V sedničce bylo pěkně, útulno, přívětivo, milo. Byla malá a nízká. Červeně a zeleně pomalovanými dveřmi se do ní vchá- zelo. Ode dveří na levo byla veliká kachlová kamna s plotnou a kouzelní. Kachle zelené, mističkové. Za kamny prostranná pec, vysoká, na ní svinutá peřina. Od stropu se dvou stran pece a kamen visela na popruzích dvě oloupaná a ostrouhaná bidla, v pravém úhlu spojená. Na bidlech šatstvo a prádlo, a před pecí visutá loktuše — hejčadlo na dítě. Od hejčadla koudelný provaz hozen na pec. Na krok od pece stála široká postel, jako dvěře červeně a zeleně pomalovaná, a na ní peřin v kanafasových cíchách vysoko nastláno. Pod pecí a částečně při kamnech lávka. Lávka se táhla podél stěny za postelí až do kouta, kde se spojovala s druhou, vedoucí do druhého kouta, kde začínala třetí, vedoucí až do kouta u dveří. Tedy kol dokola samá lávka, přerušená jen před kamny, kde bylo místo, aby se hospodyně otáčela. Podlaha do šířky kamen cihlová, dále prkenná. Stůl dubový na zkřížených nohou. Při posteli židle s rozstoupými nohami a srdíčkem v šikmém opěradle. V koutě za stolem almárka, jaké mívali rychtáři a pismáci. Almárka zůstala otevřená, jak do ní babička uložila odhozený kalendář. Záře z kamen osvětlovala její vnitřek; černalo se tam několik starých knih v kožené vazbě, mezi nimi jedna velmi tlustá, a běhalo se několik svítků papíru. Na almárce stál velký kalamář, v něm brkové péro. V podstropním koutě nad almárkou zavěšen černý kříž, hořejškem do předu nakloněný. S obou stran kříže zavěšeno několik obrázků, primitivně na skle malovaných; spodkem se opíraly o líšeň, ku stěně přibitou, hořejškem podobně kříži nakláněly se do sedničky. Prkenný strop, stářím zčernalý, držen byl trámem, do něhož zaražena silná skoba. Na tu skobu, když zabili, všeli hlavou dolů krmníka, rozpjatého zadníma nohama na rozporku. To bylo právo krmníka, jehož mu nikdy neodpíráno.

Všecko v sedničce bylo čistoučké a ve vzorném pořádku, každá věc na svém místě.

Ticho prvý přerušil Jan Semerák a pravil :

»Slyšel jste, starý Boudo, proč jsem do Chelčic přišel. Zabývám se studiem spisů zdejšího rodáka Petra Chelčického, i rád bych se v rodišti jeho dověděl, známo-li tu o něm co, a kromě toho mne zajímá, jak Chelčice žijou nyní.«

»Poslouchám«, odpověděl starý Bouda pozorně.

»Petru Chelčickému říkali také mistře Kopyto.«

»Arciže,« starý Bouda čile přisvědčil, »ale to byla přezdívka protivníků, kteří se naň zlobili pro jeho učení.«

»Co víte o jeho učení?«

»Že bylo proti kněžím a pánům.«

»Odkud to víte?«

»Nevím.«

»Četl jste něco od Petra Chelčického?«

»Nečetl.«

»Tedy jste slyšel. Od koho pak? Zůstala zde nějaká upomínka na Petra Chelčického, přetrvavší staletí?«

»Něco tu zbylo od starodávna. Už jako pasáci jsme znali jméno Petra Chelčického, ale jasného jsme o něm nevěděli nic. Povíдали jsme si o něm jen v důvěře a tajnosti, aby se nedoneslo žádné vrchnosti, ani světské, ani duchovní, a mívali jsme při tom strach a hrůzu jako při něčem přísně zakázaném. Kněží nám o Petru Chelčickém kázávali několikrát do roka, hyzdili ho, rouhačem a kacířem nazývali, a posmívali se mu jako člověku nevzdělanému, který se směle pletl do otázek, o kterých si jen kněží a páni přiosobili právo mluvit a rozhodovat. Kazatelé říkali o Petru Chelčickém, že byl »učený švec« — víme, tak učený, že přelouskal několik knih a z nich se na mysli zpošetil, dobře jim nerozuměje a po svém hloupém rozumu si je vykládaje. Ale já suduju a jsem si toho jist, že Petr Chelčický nebyl ani pošetilý, ani řemesla ševcovského, ani nebylo právě jeho jméno Kopyto.«

»Zcela správně sudujete«, přisvědčil Jan Semerák a dodal pomalu, dívaje se na starého Boudu: »Jiná křesťanská vyznání nevyhrazují uvažování o evangelických pravdách jen kněžím, to činí pouze církev katolická. Kněží její ode dávna rádi odbývají každého světského člena katolické církve, odváží-li se pronést své myšlení o věcech jejich víry slovy: »Ševče, zůstaň při svém kopytě!«, kterážto slova vypůjčili si z latiny. Není pochybnosti, že katoličtí kněží, učením Petra Chelčického pobouřeni, odbývali ho také tak. A když ta slova kolovala od úst k ústům, lidé, neznalí ani osobnosti Petra Chelčického, ani jeho učení, posléze neostýchali se o něm tvrditi, že byl řemesla ševcovského, a příjmení měl Kopyto, což se nezdálo divným, proto že za stará řemeslníci obyčejně dostávali příjmení od svého řemesla.«

Starý Bouda pozorně poslouchal, zlehka přikyvoval a přijímaje pohled Jana Semeráka, nedíval se mu do očí, nýbrž na ústa. — Semerák neznamenal, že by na starého Boudu zvláštní dojem

učinilo malé odhalení o praktikách katolického duchovenstva z úst jeho člena.

»No, víme,« starý Bouda pravil bodře, »že každá služba robota a vaše, velebnícků, nejtěžší. Kolikrát jsem kněze z hloubi srdce politoval, když nám v kázání vštěpoval naučení, jaká podle svého ouřadu musel, ale nesouhlasil s nimi: jak se ubožák kroutil, očima točil, slova hledal a obracel, potil se, jakoby ho na rožni pekli, a my si mysli: Chudák, však by jinak mluvil, kdyby směl! A tak zajisté i ti háncové Petra Chelčického, a to snad už od jeho doby až na naše dni. Ale my nejsme tak zlí a nesrdeční, abychom velebníckům ztěžovali jejich nevďěčný úřad. Posloucháme, nečekáme, myslíme si své, a někdy pravý opak toho, co nám kážou.«

V září ohně kamen Jan Semerák viděl, jak se starému Boudovi oči potměšile přimhuřují. Ale učenost jeho ukázala Semerákovi, že pravdu měl chelčický farář, naznačiv, že mezi katolickým kněžstvem a lidem českým ode dávna, snad od časů krutého pronásledování pobělohorského, trvalo dorozumění mlčky, jež možno vyjádřiti tak: kněží budou hlásati, co chtějí nebo musejí a lid si z toho vybere, s čím souhlasí a zevně vyhovovati bude formám, katolickou církví přísně požadovaným, aby kněží svou vrchností nebyli podezírání z nedostatku horlivosti; a tak se předejde všemu vzájemnému příkoří a v Čechách bude krásný náboženský smír.

Jan Semerák dal otázku: »To se mezi vámi od starodávna udržovalo, že Petr Chelčický nebyl ani ševcem, ani se nejmenoval Kopyto, či vám to někdo nověji pověděl, či snad jste se toho dočetl?«

»Nevím. Jen tolik vím, že v novější době to studenti přinášejí ze škol, ale mně to nebylo nic nového, když jsem to po prvé od studentů slyšel.«

»A povídají-li Chelčice o tom, čím Petr byl a se živil?«

»Možná, že byste již o tom slyšel povídat, kdybyste se rozešel po Chelčicích: že Petr Chelčický byl zemanem či svobodníkem; ale to lidé mají ode mne.«

»A odkud vy?«

»Já ze své hlavy. Kdo zná pozemky chelčické, tomu hnedle vysvitne, že tyto čtyry živnosti, dvě přes cestu a dvě na této straně — naše mezi nimi — někdy byly nerozděleny a tvořily celistvý velký statek, jenž byl svobodný.«

»Z čeho sudujete, že byl svobodný?«

»Z toho, že byl. Vrchnost by nestrpěla tak silné selské živnosti, aby měla dobré čtyry lány a snad víc. — Tyto čtyry živnosti, na které ukazuju, dosud jsou v Chelčicích největší, a dříve byly stejné. Teprve já jsem tu stejnost porušil, když jsem pro mladšího syna od naší živnosti odsekl kus, aby mohl být chalupníkem a na chalupu se oženit. Nemohl jsem jinak. Časy tehdy byly zlé, peněz na hotovosti pořádku a sedláci museli své živnosti drobit, aby děti vybyli; ale nerozdělovali na stejné díly, aby kmenová živnost co možná zachována byla při síle.«

»Zachovalo se na těch živnostech příjmení Chelčického?«

»Ne. Příjmení takového není na žádné z těchto živností, ani se na žádné z nich od starodávna tak neříká a příjmení toto nenajdete ani ve vsi, ani v okolí, ba ani v celém kraji. Suduju, že Chelčický nebylo příjmením Petrovým a že se jen tak na spisech psal jako zdejší rodák.«

»Nemyslíte, že snad vy jste jeho potomkem?«

»Nikoli. My zde nejsme od starodávna. U Boudů zde říkají po živnosti, ale příjmením jsme Kojanové a pocházíme ze Stožic.«

»Aj, aj!« podivil se Jan Semerák, jenž se v duchu pozastavil nad tím, že se opět potkává se jménem Kojan.

»Opravdu, ze Stožic«, dotvrzoval starý Bouda.

»Ale kterak to, vždyť jste pravil, že již za chlapectví vašeho jste si o Petru Chelčickém na pastvě povídávali, opakující si odsouzení, kterým kněží stíhali jeho památku?«

»Tak velebníckové kázávali a dosud kážou nejen v Chelčicích, nýbrž i ve Vodňanech a všude, kde kostel uvidíte. Do Stožic jest odtud jen přes luka. Chlapci stožičtí a chelčičtí pásávali pohromadě, pokud byli zajedno. Taky jsme mívali vojny spolu, ale za míru Stožičtí věděli o každém šustu v Chelčicích a obráceně.«

»Nemáte za podobné pravdě, že Petr Chelčický nebyl zemanem, nýbrž sedlákem jako vy?«

»Nikterak, to možná není. Já, příkladně, nejsem nejhloupější z Chelčic. Jako hospodář jsem býval rychtářem a na výměnku jsem dozorcem obecní školy. Vždycky jsem se rád obíral knihou a záhy jsem živnost postoupil synovi jen proto, abych na výměnku získal času ku čtení. (Pravda, syn také na mne tlačil, abych mu ustoupil, že by se rád oženil, a kasal se, on že teprve Chelčicům ukáže, jak se hospodaří. No, ukázal, sami jste viděli!) Zkoušel jsem, zdaž bych také nedovedl své nápady a paměti zapisovat, ale nešlo mi to. Jak začnu, vždycky mi z péra vychází

ne to, co chci. I poznávám, že ku spisování člověk musí být učenější, než našinec. Aby Petr Chelčický byl učenější, musel jít do škol, a k tomu potřeboval, aby byl zámožnější, než prostý sedlák. Pro mne tedy je nepochybným, že byl zemanem. Ale oni, víme, takoví zemánkové měli to hůř, než sedláci.«

»Myslíte, že dělali příliš velké a chtěli se v nádheře vyrovnati mocné a bohaté šlechtě, načež neměli, pravda?«

»Ne tak. Zemanský statek byl jako v obležení mocných sousedů. Zeman byl jim trnem v oku. Sedlák jim pracoval a platil, ale zeman svobodný jim nepracoval a neplatil a to pány mrzelo. Týrali ho všelijak, usilovali o jeho zemi i svobodu, chtěli z něho učiniti sedláka robotníka. Zde kolem nás vládli nejprve páni Švamberkové, potom Rožmberkové, jak povědomo. Vedle nich zemánkové mizeli. Slýchám, že všude jinde v Čechách bývalo zemanských statků víc, než u nás na jihu. Víme, statečky jejich splynuly s obšíry velmožů. Že se to neodehrálo jen tak po dobrém, možno si pomyslit.«

»Jan Žižka,« podotknul Jan Semerák.

»Áno, to jméno povídá všechno. Pod Budějovici Jan Žižka z Trocnova a zde Petr z Chelčic. Oběma velmožové chtěli vzíti stateček, oba se proto na pány rozhněvali a také na katolickou církev, jež držela s mocnými. Odpusťte, že to připomínám, důstojný pane.«

»Jen pravdu povídáte,« dotvrdil Jan Semerák. »Sám musím přiznati, že katolická církev dávno se zpronevěřila duchu svého božského zakladatele a slabých proti mocným se neujímá, nýbrž jim je nadhání jako ovčácký pes pastýři stádo.«

Jan Semerák zkoumal, jaký dojem tato slova učiní na starého Boudu. Výměnkář se nepodivil, jen se usmál. Vidno, že od kněží podobné řeči už slýchal ovšem v soukromém hovoru. Slovy knězi nepřisvědčiv, starý Bouda dořekl, co načal:

»Oba měli stejnou příčinu i proti pánům, i proti kněžím: Jan Žižka i Petr Chelčický; ale hněv každého jinak se projevil. Žižka se chopil meče, Petr Chelčický péra; ale v konci konců jejich úsilí na jedno vyšlo.«

»Jak to? Nač vyšlo?«

»Což bych mluvil! Přecť já, starý sedlák, výměnkář, nebudu poučovat učené pány!«

»Nejde o poučení, nýbrž o to, abych slyšel vaše mínění.«

»Co pak na mém mínění záleží?« vyhýbal se starý Bouda.

»Nenutím vás.«

Nenucen, starý Bouda své mínění pověděl, ačkoli snad ne zcela. Privil :

»Ba právě, na jedno vyšlo : statečky jak Jana Žižky, tak Petra Chelčického zmizely v obširech mocných sousedů, a zmizely i jejich rody. Což dělat ! Málo nás je Čechů, opuštění jsme, nikde zastanců nemáme, a někdy se zdá, že se nás i bůh odčekl.«

Jan Semerák prudce ujal výměnkáře za ruku a vece hlasem rozechvěným :

»Neodčekl ! Nezoufejme ! Zkoumejme svoje srdce i ledví : snad ještě nejsme tací, aby se bůh mohl obrátiti k nám jako k národu svému, jako k národu, který jej poznal a čistě vyznává. Zkoumejme svoji minulost : snad jsme se odchýlili od cesty té, kterou nám vyměřil Hospodin. A najdeme-li tu cestu, Hospodin vzbudí nám i pomocníky vydatné.«

Na to starý Bouda : »Zestárl jsem, mnoho mé oči viděly dobrého i zlého, ale více zlého. Přeju našim mladým pokolením, aby jim lépe bylo, než nám starým bývalo, ale víry nemám, že přání moje bude splněno.«

»Podivno, kterak mluvíte. Pozorují-li vás, jak jste si život upravil, hádal bych, že jste to uměl, že jste i štěstí měl a že málokomu v mládí se podařilo tak měkce a příjemně si ustlati pro stará kolena. A i vy jaksi stýskáte !«

Jan Semerák chtěl učinit nepozorovaně přechod, aby mu starý Bouda nic netuše nakreslil, kterak Chelčice žijou i smýšlejí. Záleželo mu, aby to věděl, ale myslil, kdyby se přímo tázal, že by starý Bouda odpovídal vyhýbavě. Ale ukázalo se, že to není pravý způsob, kterým se na starého Boudu musí.

Výměnkář pohodil hlavou bodře i vzdorně a vece vesele, skoro lehkomylně :

»O ne, důstojný pane, já si nestýskám ! Děkuju Pánu bohu za všechny jeho dary ; jiným nadělil štědřeji, jiným zase skrovněji, ale každému dal do boty pecku, která ho tlačí na pouti životem. A jak já světa běhy pozoruju, nejzavřzenější jsou, na které bůh žádného trápení neposílá. Zdá se, že jsou nejšťastnější, ale není tak. Koupají se v sladkém syrobu, ale v něm i tonou. Znáám několik takových případů. Šťastní lidé, kterým se všechno lépe daří, než zasluhují, kterým stále slunce svítí, nad kterými nikdy ani obláček oblohu nezakalí, připadají mi jak odsouzení na smrt, jimž poslední den před popravou všechno dávají, co si zmanou. Vím několik toho příkladů. Po tak přílišném

šťěstí následuje tak rychlý pád, jako by šťastného po hlavě do propasti hodili. Nedočká-li se pádu sám šťastný, nemine jeho děti. Potomstvo jeho v prvním pokolení hyne hospodářsky, hyne i na duchu; žije z hotového, k zásobám otcovským nedovede ničeho přičinit, byť mělo nejlepší vůli; vždycky to nebývají lidé mravů zkažených, někdy jsou to dobříci, rádi by kolem sebe dobré rozsévali, ale semeno, které jejich ruka na roli pouští, je hluchá zadina. A druhým pokolením rod šťastného vymírá, ztrácí se tak, jakoby i stopu po něm zametli. Když takové běhy života kolem sebe pozoruju, proč bych si stýskal, že mně bůh do kalicha přimíchal nejednu kapku hořkosti?»

Jana Semeráka filosofie života starého Boudy překvapila tím spíše, že se u něho zevně nikterak neprozrazovalo, že by ho něco hnětlo anebo, lépe řečeno, že by si to připouštěl. Nastalo krátké pomlčení, neboť Jan Semerák nevěděl, co by řekl. Vše, co se mu dralo na jazyk, uznával nevhodným. Tu se nelze zdvořile podiviti, že i starý Bouda v životě poznal hořkost, nelze mu projevit soucítění, nelze mu dáti slovíčka útěchy: proti všemu tomu starý Bouda svou filosofií se ohradil.

Výměnkář opět způsobem, který ho vyznačoval, pohodil hlavou a pravil:

»Pověděl jsem důstojnému pánu, co vím o zdejším rodáku Petru Chelčickém, či vlastně co se mi o něm zdá; co se vědění týče, já bych se musel dotazovati důstojného pána. A přece si důstojný pán přál dovědět se, jak žijou nynější Chelčice. Nemýlím-li se, důstojný pán řekl: Nynější potomci Petra Chelčického. Buďsi, nemám ničeho proti takovému titulu. A co se tkne věci, na kterou jsem byl tázán, začnu sebou.«

»Tak, tak, začněte!« povzbuzoval ho Jan Semerák, rád jsa tomu, že starý Bouda sám se ocitl u předmětu, na kterém Semerákovi záleželo.

Starý Bouda jal se vypravovat o sobě:

»Viděli jste zelený plot mezi dvorečkem mého výměnku a dvorem našeho hospodáře, a ucítili jste jej. Důstojný pán div nepadl do mdlob. Ten plůtek jsem já nasázel. Dole je smradlavá rostlina, které říkáme »svinské koření« a nahoru se pne druhá, kterou nazýváme »svinským vínem«. Jak se zdá, důstojnému pánu nejsou ty rostliny známy.«

»Nejsou.«

»U nás je sázíme na znamení, že se proti někomu hradíme. Milá, když se rozešla s milým, sází je na místo, kudy ho dotud

k ní vodívala cestička. Dříve by ji byla posázela rozmarýnou a karafiátem, nyní svinským kořením a svinským vínem. Výhost je to urážlivý, láska se po něm už nespravuje. Já tyto rostliny nasázel, abych se ohradil proti synovi hospodářovi. Dříve tu ani plotu nebývalo. Když já se na tuto živnost přiznal, mezi dvorem a dvorečkem nebylo žádného rozhraní. Na výměnku žili rodiče nebožky mé první ženy a já k nim měl úctu jako ke svým vlastním. Lépe tehdy živali rodiče a děti. Třeba rodiče ostávali na výměnku, jinak než krovem od dětí oddělení nebyli. Rodiče, jakmile odešli na výměnek, neporoučeli, jen rady na statku dávali, ale rad jejich všichni poslouchali jako rozkazů. Když otec mé nebožky valně zestárl a rady jeho již nebyvaly vždycky moudré, ani tehdy jemu nikdo neodporoval, přísně jsem to všechněm zakázal. Děrouška vyslechli, přisvědčili se, obrátili se, a já jsem po straně dal rozkaz jiný, pravý, jež vykonali. Slovo „výměnek“ bývalo v kontraktě nebo kšaftě, ale v řeči ho bylo málo užíváno. V řeči jsme na statku všecko dělali velkým a na výměnku malým. Řeklo-li se „chalupa“, byla řeč o statku, na výměnku byla „chaloupka“; statek měl „dvůr“, výměnek „dvoreček“; statek „komoru“, výměnek „komůrku“; statek „kolnu“, výměnek „kolničku“; statek „nátoň“, výměnek „nátoníček“; statek „zahradu“, výměnek „zahradku“; statek „stodolu“, výměnek „stodůlku“. — To býval všecken rozdíl. Kdež pak času nynějšího! Všude je to horší, ale u mne nejhorší.«

»Byli jste ještě Pračeši«, řekl Jan Semerák starému Boudovi do noty, aby se spíše rozpovídal.

»Ba právě! Bídy na nás dotíraly všelijaké, tíže se nám žilo než času nynějšího, a přece za stara bylo líp! Těžce jsme robo-tovali, vojny bývaly, fičponovali jsme, neúrodná léta padla, dra-hota byla a peníze zlevněly, a přece bylo líp!«

»Každému starému člověku se zdá, že za jeho mlada bylo všecko lepší a krásnější. Vzpomínky mu ozlacují minulost,« pronesl Uhlík.

»Ne, to není pouhé zdání,« hájil starý Bouda své tvrzení. »Bylo jak pravím, ale proč, sám bych povědět neuměl. Snad je lidská přirozenost taková, že jí svědčí svízele, snad je příčina v naší selské přirozenosti. My jsme tehdy na všecko vystačili, všecko dokázali, všecko přetrpěli, z každé nesnáze vybredli, a byli jsme jaří a veselí. Ukážu na příklad. Viděli jste náš statek i výměnek. Kde se vám líbí?«

»U vás na výměnku, rozumí se,« rychle přisvědčili oba hosté.

»A vidíte, dokud já hospodařil, i na statku bylo tak. Všecko pořád bylo čisto, vydrhnuto, vysmýčeno, zameteno, v oknech plno květín voňavých a očím potěšných; taktéž na zahrádce pod okny. To ještě uvidíte u mne na výměnku, ale není toho na statku.«

»Rozumím,« děl Jan Semerák. »Váš syn netrefil, nedostalo se mu tak pečlivě hospodyně, jako vám.«

»Má nebožka byla vzorná žena, ale nevěsta nezasluhuje hany. Starala by se, ale ať se stará jak se stará, nedostará se. Všechn lid se změnil, a hlavně ženské. Dříve ženská, kamkoli kročila, uklízela. Ničeho vedle sebe nestrpěla, aby nebylo v pořádku. Má nebožka matka tak tomu přivykla, že na poli zlomené stéblo narovnávala. Nepořádek a nečistota jí oči klovaly. Chodila si po hospodářství, pořád rovnala, pořádala, oprašovala. Čistota a péče o každou maličkost, které si muž nepovšimne, byla za stara vášní našich žen. V tom se všechny podporovaly a jen tak bylo to možno. Co hospodyně, to podruhyň, to každá děvečka i pasačka. Za času nynějšího hospodyně takových pomocnic nemá a sama, kdyby se roztrhala, nedokáže toho divu, jaký oči naše vídaly za stara. Ba právě, nedokáže.«

Starý Bouda se na okamžik odmlčel, rozvažoval, má-li povědět, co se mu nyní dralo na jazyk. Rozhodl se, že poví.

»A naše hospodyně o to má hůř, než jiná, že není v domácnosti podporována svým mužem. Můj syn je, ale pravda musí ven. Ten se mi nepovedl, žel bohu, že to musím říci. Personou je to člověk — tadyhle pan Uhlík ho zná — člověk pěkný a statný, ale již jako chasník rád si vyhodil z kopýtka, když to nebylo na čase. Otcovské zákazy a napomínání u takových lidí nepomohou, to je hrách na stěnu. Myslíval jsem si: až se ožení, poddá se. A k ženění on se měl brzy. Když mi umřela nebožka manželka, jeho matka, promluvil se mnou, zdaž by se mi nelíbilo jít na výměnek. Šel jsem. Vdovec na statku se špatně žení, leda s vdovou, je-li mu majetkem a věkem přiměřena a nemá-li mnoho dětí, — a bez ženy hospodář zůstatí nemůže. Syn si našel nevěstu k úplné spokojenosti, už ji měl za lubem, když se mnou promluvil. Věna tehdy byla malá, peněz málo. Odřizl jsem od živnosti kus a na něm zřídil chalupu pro mladšího syna, a ten je vám člověk a hospodář, lepšího si nemůžete pomyslit. Jaký to rozdíl, ti dva! Jakoby ani bratři nebyli. Třetí živé dítě jsem měl, dceru — tři si v dětském věku bůh k sobě povolal — a té se našel hodný člověk v Němcích za Prachaticí, má hamr a proto mu říkáme hamlíř, ale jmenuje se Koidl.

Hamlíčka dostala věnem, co nevěsta přinesla, a já měl děti dobře zaopatřeny. Na statku již mne nebylo třeba, s dobrým svědomím jsem mohl odejít na výměnek. Těšil jsem se na něj, ba právě těšil. Maloval jsem si, jak se mi pěkně knihy budou říkat, až budu na výměnku a k tomu mít dost času a pohodlí. Vidíte ji, babičku, jak utíká! Nechce o sobě chválu poslouchat. Nu počkej, hloupá, budu tě tedy hanět! Nepočkala.»

Sám Jan Semerák se tiše zasmál chvatu babiččinu. Vítr se od ní udělal, jak pospíchala, aby neslyšela svou chválu. Starý Bouda pokračoval:

»Pohanět ji nikdo nemůže a dostal by, kdo by pohaněl! A přece se našel, kdo ji haní a to je můj vlastní syn, hospodář. Mně se zdálo, že jsem všechno nejkrásněji zadělal, když jsem mu odevzdal živnost a odešel na výměnek. Ale kde! Syn mi brzy začal vyčítat, že jsem si nevzal druhou ženu podle svého rodu, že je proti mně příliš mladá a to, ono. Že prý by pro mne byla nějaká vdova výměnkářka, ještě prý by mi peníze přinesla, a table že nemá kromě duše ničeho a vzejdou-li z toho děti, co že z nich bude a ještě prý padnou živnosti na obtíž. Takovou vodil a po každé, než přišel na rozprávku se mnou, počádně si přihnul, aby měl jazyk hodně nestydatý. Z toho jsem valně radosti neměl, ba právě neměl, ale myslil jsem si: až bude mít děti a pozná vlastní starosti, přestane se starat o mne, vjede do svých kolejí a zmoudří.»

Jan Semerák se tázal: »Vaše druhá manželka tedy není selská?«

»Není, ba právě není selská. Sloužila za děvečku na knížecím, v Bílém dvoře tam říkají. Když jsem se ohlížel po druhé ženě, chtěl jsem si vybrat jen takovou, která by se ke mně hodila a byla mi po chuti. Hleděl jsem, aby nebyla příliš mladá, neboť taková potřebuje, aby ji ještě matka vedla, a když si muž má ženu vychovávat, nic onakého z toho nevyjde — čerta si vychová. S odpuštěním, důstojný pane. Hleděl jsem, aby druhá moje žena nebyla ani příliš stará, neboť stará žena není žena; jak na ni udeří padesátka, žena se mění v matku mužovu, byt byl o dvacet roků starší. Hleděl jsem i k tomu, aby neměla širokého příbuzenstva, aby mladí hospodáři na ně křivě nepatřili; neboť výměnkář, zhromažďují-li se u něho příbuzní, vždycky je v podezření u mladých, že z jejich dává, a v takovém případě by dokonce naň zehrali, že z jejich dává lidem cizím, a tak by se nové příbuzenstvo výměnkářovo se statkem nikdy neztýlo,

žádnou dobrotu by takový poměr nedělal. Také jsem hleděl, aby moje druhá žena byla úhledná, ne mrzutá a vrtošivá, ne taková, která raději pracuje jazykem, než rukama; aby se šatila slušně a čistě, ale aby na jejích šatech bylo více doma uděláno, než mimo dům — taková žena nikdy zbytečné parády honiti nebude. Ale hlavně bylo moje přání, aby mi druhá žena zařídila výměnek pěkně podle mé libosti: aby v mé chaloupce bylo jako ve škatulce, aby mi tu bylo útulno a milo, aby se mi tu rádo bývalo, rádo v knihách čítalo, rádo na staré doby vzpomínalo, ba právě na staré doby.«

»Pradoby,« žertovně pronesl Uhlík.

Starý Bouda svým způsobem pohodil hlavou.

»Dobírejte si mne, nedobírejte, co jsem hledal, našel jsem, a chtěl-li byste se mnou vejíti ve švakrovství, namluvil bych vám sestru naší babičky.«

»Starší? Nu arci, proč se ještě ptám! Byly-li na vybranou dvě sestry — ovšem v přiměřeném věku, nikoli záchory — vy jste zajisté si vybral mladší.«

»Chyba lávky! Starší z obou sester jsem si vzal a mladší mám v zásobě. Dám-li za vás dobré slovo, neodmítne vašeho nabídnutí.«

»O tom ještě promluvíme, ale později,« smál se Uhlík.

»Co byste učinili zítra, učínte už dnes.«

Aby se hovor nedal jiným směrem, Jan Semerák se otázal starého Boudy:

»A všeho-li jste dosáhl, čeho jste si od druhého manželství sliboval?«

»Všeho, díky bohu. Dobře jsem si povšiml, když jste přicházeli k mé chaloupce, že se panu professorovi zalíbila. I mně se tu líbí, žena mi příbytek zařídila tak, že mi tu srdce pleše a řekl bych, že se tu po jejím boku cítím úplně šťastným, kdyby nebylo některých hořkých bylinek, které mi život přiměšuje do své medoviny.«

»Věřím, věřím,« pravil Jan Semerák. »Zlý to osud rodičů, když se jim děti nevydaří.«

Hrdost starého Boudy nesnesla, aby ho litovali. Ihned vyvstal na obranu svých dětí:

»Moje děti nejsou nezdárné. Mladší syn je člověk, jakých je málo. Je tichý, poctivý, pracovitý, spořádaný, dobrý syn i otec. A dcera hamlíčka také jen chvály zaslouhuje. Snadno to

pochopí, kdo si představí, že chvála o ní došla až za Prachatice do Němce.«

»Ale syn hospodář, ten snad není takový vzor, když jste se musel proti němu ohradit tím smradlavým kořením na plůtku.«

»Neříkám, že je vzor, ale i on by byl hodný člověk, kdyby byl silen duchem a neoddával se prokletému truňku. Ale už to neštěstí na něj čekalo.«

»Opilství nazýváte neštěstím ?«

»Ba právě neštěstím. Na něj to padlo.«

»Co, co ? Kterak to myslíte ?«

»V obci jako v hlavě. V hlavě je mnoho koleček rozmanitých, všelijakých; to jsou myšlenky a nápady, které se nám v hlavě rodí. Nejsou vždy dobré a pěkné. Říkám, že i největší svatý má v hlavě kromě dobrých a pěkných myšlenek taky nedobré a nepěkné. Ony samy se rodí a motají a na člověku, který je té hlavy hospodářem, jest, aby z toho zmatku jen dobré a pěkné volil jako rybář, když z nevodu vybírá svůj lov, jen dobré a zrostlé ryby si nechává, chamraď pak znova hází nazpět do vody. Aby člověk dobře vybíral ze zmatku svých nápadů a nákloností, musí nejen rozeznávat mezi dobrými a zlými, nýbrž i dosti síly ducha mít, aby učinil, co se mu vidí dobrým a ne učinil, co se mu vidí zlým. A kdo té síly nemají, volí špatně, třeba ve svém gruntu nejsou špatní. Bůh je rybář duší. On z nevodu obce nejlepší lidi vybírá, aby byli spoluobčanům dobrým příkladem. Ale jen dobrého příkladu není dost, aby se lidé učili jak žít, ještě je třeba příkladu odstrašujícího, a za ten příklad bůh bere ty účastníky obce, kteří nemají vůle tak silně nakloněné k dobrému, aby se sami vymrskli mezi spoluobčany dobrého příkladu. A ti jsou potom pro příklad odstrašující a musejí dělat všelijaké neplechy.«

»Fatalism«, řekl Jan Semerák k Uhlíkovi.

»Co povídá pan professor ?« otázal se starý Bouda.

»Že názor, který jste vyvinul, je společenská pramravnost«. odpověděl Jan Semerák, nestaraje se, aby starý Bouda slovům jeho porozuměl, zvláště ne pro ironický úštěpek, v nich utajený. Nechtělo se mu starého Boudu ani poučovati ani se přiti. Vzpomněl si, že již podobný názor slyšel od chelčického faráře.

»Velmi je mi milo«, pravil, »že jste svými dětmi tak spokojen.«

»Ani nejsem tuze spokojen«, starý Bouda zase odpovídal po pravdě. »To jest pouze se starším synem hospodářem nejsem

spokojen. Hospodářství zanedbává, groš se u nich nezastaví, už ho nese do hospody, manželku takový s ním život netěší a nic jí pod rukou neprospívá, jako bývá tam, kde je hospodyní volno jako ptáku. Jedno druhému ruku podává. Potom ani chasa nedbá a když ji hospodář při práci nepředchází dobrým příkladem, všechno dělá polovičatě. Hospodynino slovo s ní nepořídí. V takovém domě ani mezi dětmi není dobrého řádu a kázně. A jaké oni by měli děti, naši hospodáři, kdyby táta byl v pořádku! Ba právě, to by byly děti!»

Starý Bouda máchl rukou a vzdychl, ale hned se zas vrátil do své míry.

»Vidím«, vece Jan Semerák, »jak rád máte své vnuky. Zajisté se Vám podaří napravit nedostatky v jejich domácím vychování.«

»Napравovat musím«, odpověděl výměnkář a přisvědčil si: »Ba právě, napravovat musím, jenže přicházím pozdě ke slovu. Vnoučata se utíkají k děrouškovi, když něco vyvedou a mají býti potrestáni; rády poslouchají děrouškovy povídačky, rády mají hračky, které jim děrouškova ruka zhotovila, ale když děroušek napomíná, neposlouchají. Zvláště času nynějšího neposlouchají. Což bych se nepřiznal: i my se pítivali starým rodičům. Ruka děrouškova již není tak pevná, jak děti vyžadují, ani dlaň tak tvrdá. Ale když nám rozum dozrál, poslouchávali jsme staré rodiče dychtivě, zvláště když se týkalo dobrého řádu. Nejstarší lidé byli také přizýváni do obecních hromad, třeba do nich nebyli zvoleni, a nic nového hromadou nebylo usneseno, dokud se nesrovnalo se starým, jak je vyobrazili staří pamětníci. To se nyní všechno trhá, ba právě, příliš náhle se trhá, a těžko se to jednou bude sešívát, aby nové se starým přece trochu drželo. Ano, ano, rad starých si mladé pokolení už nevšímá, ale když jde o to, spravit pokažené, přece k nám cestu nachází.«

»V tom vám zcela přisvědčuji,« řekl Jan Semerák. »Lidé se stále mají raditi se svými starými, a národové se svými dějinami.«

Tím souhlasem povzbuzen, starý Bouda jal se vytýkati mladému pokolení mnohé nedostatky. Ani děti prý plodit neumí. Vida na starém knězi nepříjemný dojem takového tvrzení a obavu, že řekne něco neslušného, svému věku nepřiměřeného, starý Bouda rychle vysvětloval:

»Za mých časů sedláci a vůbec lidé vesničtí nemívali děti častěji, než jedno za dvě léta a než do čtyřicátého roku manželčina. Ovšem, zákona na to nebylo, kdo to pravidlo překročil

nebyl pokutován, ale trestali ho sousedé a hlavně sousedky, vtipně si ho dobírajíce. Muž se ženě nepřiblížil po čas těhotenství a kojení, aby v té době všecku šťávu těla, všecku péči i lásku mohla věnovati dítěti. Muž měl ženu především k tomu, aby mu rodila zdravé a jadrné potomstvo. Myslí-li na pomocné ruce v hospodářství, od svých dětí se pomoci nadál a žena kromě svého ženského hospodářství pracovati nemusela. Při těžkých pracích v děla hospodyně pouze vypomáhaly; když přišly mezi žnečky na pole a před ně se postavily, srpem zamávaly, cínem vykládaným roubíkem zatočily, bylo to slavnostnější a radostnější. V pšeničná děla každá hospodyně se na poli ukázala, aby práci ozdobila a dělníky potěšila, ale těžkou práci se to počítat nemohlo. Šetřivali jsme svých žen, svých manželek, a v té šetrnosti byla naše láska. A jak nové pokolení? Ono má více lásky na jazyku, ale šetrnosti k bílému pohlaví nemá. Nynější muž, jak se na ženskou osobu z daleka podívá a líbí-li se mu, již na nic jiného nemyslí, než kterak by mu byla po vůli. Už také se přihodilo, že mladík děvče přeskočil, aby jeho rodiče k povolnosti donutil. Poslouchejte písničky nynější mládeže. Jiná jim z hrdla nejde, než o vzatém nebo ztraceném věnečku. Už na nic lepšího nemyslí. Nynější pokolení to zpívá, a jeho děti to budou dělat. Z manželství také mizí starý pořádek. Žena dítě ještě neodkojila a již chodí znova s útěžkem. Jaké z toho vzeje obyvatelstvo? Bude nestatečnější, chabější, nemocem přístupnější, a nebude mít ani pevného základu mravného, jež může dáti pouze matka. A matce nebude možno, aby se dítětem jak se patří zabývala, proto že se jí k tomu nedostane sil a času. Do dobrých konců to nedojde: děti přestanou býti rodičům božím požehnáním a rodiče dětem náměstky božími.“

Vážnost předmětu účinkovala na oba hosty výměnkářovy. Jan Semerák si z počátku chvalořeči na někdejší děti chystal uštěpačnou poznámku: „O, to byly praděti, za vašich časů!“ ale zapomněl ji pronésti. Starý Bouda se zamyslel. Měl ještě na jazyku svou rodinnou záležitost, která do rozprávky patřila, ale rozpakoval se sám o ní začít, když se ho neptali. Najednou se rozhodl, odhodlaně hodil hlavou a pravil:

„Svá bolest každého nejvíce bolí. Mluví, jakoby si stýskal za všechny lidi, ale jen na své nejbližší mám právo stýskati si. Nikde v obci, ani u domkářů, ani u gruntovníků není toho poklesnutí, jako u nás. Syn opilec a dvě jeho sestry ztratily panenskou čest! Kdo to za starých časů slýchal?“

»Mlčte, starý Boudo«, ozval se Uhlík, aby jej uchlácholil, »nechvalte jen staré časy! Sám nejlépe víte, jak tvrdě tehdy nakládali s dívkami, které se nezachovaly. Bylo to kruté a nespravedlivé. Kruté proto, že provinění to, jak víme, přihází se tuze snadno a nenadále, a nespravedlivé, že jen ženská strana je pokutována a mužská vychází vůbec bez následků«.

Načež starý Bouda:

»Mně není znám ze starší doby, jejímž pamětníkem jsem, ani jediný případ, že by dívka byla měla nemanželské dítě. U Němců, povídají, je to docela obyčejné a žádný Němec prý se neožení s osobou, s kterou dříve neměl děti. Tím se přesvědčují, že žena jejich nebude neplodná. Ale u nás bylo jinak. My jsme si chtěli k oltáři dovésti dívku čistou a za velkou hanbu platilo již to, když mladá žena slehla před vypršením lhůty devátého měsíce. Mladý chasník vybíral si ženu opatrně, ale aby mu dala jistotu, že bude schopna děti mu rodit, od ní nežádal. A jestliže se jim přece něco lidského přihodilo – víme, příležitostí je mnoho a příležitost dělá zloděje – milý chváta, aby mu milou očepili, dokud čas a není veřejného pohoršení. Vyprávělo se o pokutách, kterým propadly dívky, když se zapomněly. Před kostelem ve dlažbě byl plochý kámen, na něj ji postavili, jen košili oblečenou a slaměným věncem ověncenou, do rukou ji dali strhané housle, na něž musela hrát věřícím, jdoucím do kostela a zpívat:

Vítám vás do kostela,
já jsem se dopustila,

a když z kostela vycházeli, zase musela hrát a zpěvem je pozdravovat:

Vítám Vás s slovem božím,
kam já ty housle složím.

Lidé ukazovali kámen před kostely, vypravovali si, že někdy něco takového bylo a se přihodilo, ale jistého nikdo nevěděl nic. Nikdo toho neviděl, jen slýchali. Z toho vidět, že se to stalo buď velmi dávno, před lidskou pamětí, anebo že se ani nestalo a kněžími bylo mezi lid puštěno jen k vůli odstrašení.«

Starý Bouda sám se vytrhl z vypravování a obrátil se k Janu Semerákovi:

»A vidíte, důstojný pane, to všechno nyní musí spravovati na výměnku děroušek. Prvé vnučce jsem poklesek spravil a chvála bohu, dobře. Ale s druhou, chudinkou, dosud se mi to nedaří. A není divu, nemůže se zdařiti, dokud ona sama nepoví,

s kým to je. Ale ona mlčí jako dub, ne a ne prozradit. Kdybychom ji krájeli, odpovědi z ní nedostaneme, kdo zavinil její neštěstí.«

»Jaké pak neštěstí!« horlivě zvolal Uhlík, aby zmírnil příkrý názor starého Boudy.

»Ba, právě neštěstí,« výměnkář trval na svém. »Či snad je to štěstí?«

»Ani jedno, ani druhé. Já konečně vám tvrdit nebudu, že vaši vnučku potkal osud, kterého jí jiné mohou záviděti. Nehoda je to, doufejme, že dočasná a že starý Bouda i ji spraví a obrátí k spokojenosti.«

»Kdybych měl stopu, kdybych měl stopu!«

»Mně něco napadá na mysl, starý Boudo. Jak jsme na návsi stáli a rozprávěli, postavil se k nám bělovlasý mladík, víte, kterého si myslím?«

»Áno, chlapec Keníkovo.«

»Dobře jsem si ho všiml, ač jsem na něj za řeči nemyslel. Několikrát vás pozdravil, přibližoval se vám, rád by byl ulovil vaše vlídné slovo aneb aspoň pohled, ale vy jste se vždycky od něho odmítavě odvrátil.«

»Á?«

»Á když se vrátka stodůlky otevřela a vaše vnučka se objevila v stodůlce a paprsky zapadajícího slunce na ni padaly, tu ten chlapec Keníkovo s takovou radostí a roztoužebností k vaší vnučce vzhledl, že — — —«

Starý Bouda máchl rukou: »S tím to není,« pravil určitě, ale výrok svůj neodůvodnil. Chlapec z chalupy a kromě toho nepračeského původu nestál starému Boudovi ani za podezření.

»Na nikoho selského důmnění nemám,« pravil výměnkář a pozoruje, že se oba hosté usmáli, pospíchal s vysvětlením, aby si o něm nemyslili, že vesničtí chlapci zdají se mu i na svůdce jeho vnučky špatnými. »Ona s chlapci ze vsi ani her nevodívala. Stranila se vesnické mládeže, bála se, že dojde posměchu za svou tělesnou chybu. Á když vodňanský katecheta (Janu Seme-
rákovi jako cizímu zvláště řekl: »Pan páter Kroiher se jmenuje.«) udělal z ní na dvou slavnostech vyhlášenou kostelní zpěvačku a jezdil sem za ní, aby ji učil, a vodil ji do Vodňan, aby tam zpívala, teprve nebylo ani pomyšlení, aby s chlapcem vesnickým něco důvěrného měla. O tom ani řeči. Víme,« svěřoval důvěrným hlasem, »vesnickému lidu ona pro svou chybu není hezkou, ale

páni říkají, že právě ta chyba ji činí — — nu, nenapadá mi to panské slovo.«

»Vaše mínění je tedy na pána?« zdlouhavě se otázel Jan Semerák, snuje v mysl, nedalo-li by se to obrátit k jeho účelu.

»Ba právě na pána.«

Do sedničky vběhl kluk. Od běhu rychle oddychoval, v ruce držel nakousnutý krajíček pomazankou a maje plná ústa a očima kouleje oznamoval:

»Boudoic děroušku, zle!«

»A kterak zle, pacholíčku?« tázal se výměnkář vstávaje.

»Vy dostanete!«

»A kterakž dostanu? Lusky ještě nejsou ani třešně, a kdyby byly, Boudoic děrouček by jich nerval a nechal by je i s výpraskem vám, mládí naše milá.«

»Pan farář se tuze zlobí.«

»A tak!«

»Ano, zlobí se a máte k nim tu minutu na faru jít a ti páni, co jsou u vás, taky, a hned-li se nezeberete, uvidíte! Už prý jste tam dávno měli být.«

»Vezmi nohy na ramena a vyřiď panu faráři, aby se nehněval, že již jdeme.«

Když vycházeli, starý Bouda se obrátil k Janu Semerákovi říka: »Přál jste si vědět, jaké my tu máme starosti, Chelčici. O mých jste slyšel.«

Prvá část VIII. knihy »Našich« dokončena.

Komentář.

MORAVSKÉ VOLBY

jsou vždy velkým nedorozuměním. Jednou vyzní klerikálně a po druhé sociálně demokraticky a výsledek nikdy neodpovídá skutečnému stavu věcí. Morava není ani soc. demokratickou ani klerikální, jen nedostatečná pohotovost i agilnost vedle vzájemné nechuti osobní i různých intrik ostatních občanských stran, zaviňuje úspěch jednak klerikálů, jednak soc. demokratů při volbách.

Svého času jsme psali, že na Moravě nutno připravovati dohodu a společný postup všech stran vedle klerikálů a soc. demokratů. Nutnost toho stává se zřejmou zejména nyní, kdy po klerikálním minulém vítězství dostává se Moravě 11 soc. demokratů.

Okamžitý efekt snad tím byl docílen, když klerikálové ztratili několik mandátů, ale ve skutečnosti věc pokroku nezískala. Každá nepřírozenost nese v důsledcích svých reakci a tak i soc. demokratická Morava se nemůže osvědčit, poněvadž neodpovídá poměrům skutečným. Těžiti budou z toho jen klerikálové, poněvadž pokrokové strany při nekritickém a bezmyšlenkovitém stanovisku vůči soc. demokratům ztratí svou vůli i možnost samostatné akce politické. Klerikálové dobře věděli, proč volí svými hlasy v užších volbách soc. demokraty. Počítali na oslabení a osamění pokrokových vrstev občanských a jich odvislost na soc. demokratech. Chtěli ubít pokrokovou inteligenci, v níž vidí větší nebezpečí pro sebe, než-li v soc. demokratech.

Pokrokové hnutí na Moravě jevílo se až dosud tím, že bylo protiklerikálním. A to nestačí. Nestačí to pro náš politický život a nevede k tomu, aby Moravu klerikalismu zbavil.

Pro pokrokovou Moravu nestačí jen býti protiklerikálním a proti Kramářovi a nelze ji živiti pouze hesly, nýbrž je nutno pracovat v prvé řadě hospodářsky a na podkladě toho soustřeďovat občanské vrstvy k politické práci.

Morava zůstává jednak agrární, jednak se industrialisuje. Bohudíky i český průmysl se vzdává. Učiniti náš hospodářský boj a úsilí předmětem práce i organizace politické bude úkolem příštích politiků a výchovou naší veřejnosti v tom směru prospějeme svému postavení národnostnímu a vyvedeme veřejnost z dnešních tabanic klerikálních, kterými se jen klerikalismus živí, poněvadž z druhé strany vedle theorií nepřináší se nic podstatného.

Odložením dnešních ošumělých hesel nejlépe prospějeme pokrokové Moravě, nastoupí-li vedle toho rozumné soustředění vrstev občanských k práci národní, pokrokové a hospodářské. Semknutím vrstev občanských k společné práci politické i hospodářské pozbyla by demagogie klerikální své působivosti.

Dohoda soc. demokratů s dr. Stránským, která byla ujednána paušálně pro celou Moravu, přetrhala však tyto pásky, které vedly k dorozumění mezi živly občanskými a k jediné možné nápravě. Postavila pokrokové lidi v naprosté nevolnictví soc. demokratů a ztížila situaci, poněvadž soc. demokrate nebudou pracovat pro hospodářský rozvoj občanských vrstev, na základě jehož se musí příští česká politika koncentrovat.

Vítězství soc. dem. pak není vždy vítězstvím pokrokové věci. Soc. demokrate jsou protiklerikální, poněvadž zápasí s klerikáli o massy, ve své praxi jsou však rovněž nepokrokovými, teroristickými, sobeckými a nesnášenlivými. Pro stranu obětují i myšlenku i věc pokroku a proto v 11 soc. demokratech nevidíme záruky rozvoje pokrokové myšlenky. Pakt k užším volbám tudíž neprospěl pokrokové Moravě. Při užších volbách by nebyli získali klerikálové mnohem více bez paktu než-li s paktem. Leda že by soc. demokrate volili proti jiným stranám klerikály. Naopak strana lidová bez paktu by získala nejméně o 3 mandáty více a to by bylo větším vítězstvím protiklerikálním, než-li umělým vzrůstem soc. demokratů.

Pro pokrokové lidi měl by býti výsledek voleb poučením pro příště. Zejména nyní před blízkými volbami do zemského sněmu. Jest vážnou povinností všech pokrokových lidí chopit se politické činnosti opravdově a připravovat půdu pro zemské volby. Jen nedostatek vnitřní práce ve

straně lidově-pokrokové je příčinou, že strana nevykazuje výsledků těch, které jí přísluší a následkem toho stává se odvislou na stranách druhých. Na různých místech Moravy jsou dobří pracovníci, je třeba, aby ústředí je zorganizovalo a pracovalo, jak pracují strany jiné, a nebudou se opakovat možnosti z voleb minulých.

Dr. Stránský byl ještě před několika měsíci v očích soc. demokratů tím nejhorším člověkem, dnes jest jich vůdcem. Nejsou to poměry zdravé a zejména na zemskou politiku nezůstane to bez následků. Až přijde opětně sanace zemská na přetřes, povede dr. Stránský svou stranu do téže demagogické posy, jakou zaujímal minule soc. demokrati? Sk.

SLEZSKÉ VĚCI.

(Sčítání. — Menšinové a školské věci). Předběžné výsledky sčítání lidu ukazují, že populační vývoj Slezska bere se v celku dále touže cestou jako dříve; obyvatelstva přibýlo hodně: 11.2%, o celá dvě procenta více nežli v Rakousku, avšak přec relativně méně nežli v období 1890—1900, které znamenalo velké vzepjetí přirostu. Tehdy bylo Slezsko se svými 12.3% z rakouských zemí na čtvrtém místě, dnes je na místě sedmém za Salcburkem a skoro ve stejné výši s Tyrolý. Zdá se, že překotný rozvoj slezského obyvatelstva dostoupil vrcholu a že nyní bude postupovat tempem mírnějším.

S tímto faktem souvisí a trochu je vysvětluje ta překvapující okolnost, že vystěhovelecká bilance Slezska je v posledním období hodně passivní, velkou cifrou 15.816. Celorakouské passivum je, jak známo, 660.575; Slezsko tedy skoro dosahuje svojí kvoty ($2.65\% = 17.505$). Tato okolnost je tím zajímavější, že u nás se často mluví o velikém ruchu přistěhoveleckém do Slezska, že zejména Poláci rádi vzpomínají svých mass přibývajících z Haliče do Slezska. Pro přehled uvedu, že i ve třech minulých obdobích, ze kterých máme pevná statistická data, jeví se na vystěhovelecké bilanci Slezska úbytek: 7.196 v letech 1869—1880, 6.927 v l. 1880—1890, 548 v l. 1890—1900. Slezsko tedy přes svůj značný vzrůst také nemálo trpí tou všerakouskou nemocí vystěhoveleckou, jejíž příčiny, po př. národní význam pro nás, bude možno blíže vyšetřovat, až budou uveřejněny podrobné výsledky sčítání.

Z hlediska sociálního je důležité, že Slezsko je stále zemí v Rakousku nejhustěji zalidněnou (nelze brát v úvahu město Terst a Dolní Rakousy s Vídní): 147 obyvatel na 1 km² proti 100 v roce 1869. Toto zvětšení hustoty jeví se přirozeně také ve vzrůstu obcí:

obcí s	2000—	5000	obyv.	bylo v r. 1900:	68,	v r. 1910:	73,
„ „	5001—	10.000	„ „	„	8,	„	17,
„ „	10.000—	20.000	„ „	„	5,	„	3,
„ „	20.000—	50.000	„ „	„	1,	„	3.

Nejvíce obyvatelstva přibýlo obcím mezi pěti a deseti tisíci (v r. 1900: 54.544, v r. 1910: 120.380), to padá z největší části na účet revíru ostravsko-karvinského. Nad 20.000 vystoupila Polská Ostrava (23.151) a Těšín (22.538 i s vojskem). Největší slezské obce jsou: Opava (30.686), Polská Ostrava, Těšín, Bílsko (18.579 i s vojskem), Karviná (16.801), Krnov (16.681 i s vojskem), Frýdek (9.789), Orlová (8.336), Bruntál (8.062), Hrušov (7.992); z nich 4 nejsou dosud městy. — Ze sta obyvatel žije v obcích

menších než 2000 v celém Rakousku 49.5, ve Slezsku jen 39.5, v obcích od 2000 do 5000 v Rakousku 19.4, ve Slezsku 27.6, z následujícího stupně (5000—10.000) v Rakousku 7.4, ve Slezsku 15.9 atd.

Sociální zájem poutá se též k přírůstku domů a bytů. Celkový přírůstek obytných domů v Rakousku obnáší 8.2 (tedy o procento níže nežli přírůstek obyvatelstva), ve Slezsku je hodně příznivější: 11.2, tak že se kryje s poměrným vzrůstem obyvatelstva. Přibývání obytných domů od r. 1869 jeví se v procentech: 11.3 v l. 1869—1880, 1.3 v l. 1880—1890, 7.8 v l. 1890—1900 a 11.2 v období posledním. Museli bychom zase mít podrobnější statistiku po ruce, abychom se mohli vyslovit o tomto nápadném vzrůstu, ale nepříznivě naň pohlížet jistě nelze. — Méně příznivě vypadá poměr obytných domů a partají, resp. jednotlivců je obývajících: na jeden dům připadá v Rakousku 1.57 partaje, ve Slezsku 1.90, nepříznivější poměry mají pouze Dolní Rakousy (Vídeň) a Terst, stejné pak Čechy; na jeden dům připadá v Rakousku 7.36 obyvatel, ve Slezsku 8.8, horší poměry jsou zase jen v Dolních Rakousích a v Terstu, i Čechy mají pouze 8.2. Počet obyvatel připadající na jeden dům stoupá v celém Rakousku, ve Slezsku však více než dvakrát rychleji, od r. 1869—1910 stoupl v Rakousku ze 7.06 na 7.36, ve Slezsku z 8.10 na 8.80. Na jednu partaj připadá v Rakousku 4.68 obyvatel, ve Slezsku 4.5; to ukazuje na velké množství svobodných nájemníků. Tato čísla nám dokazují, že přes značný vzrůst obytných domů, který nutno patrně vysvětlit jednak snahou dělníků bydlet pod svou střechou, jednak stavbou závodních kolonií pro dělníky, že přes to žije obyvatelstvo ve Slezsku v bytech příliš namačkáno, a že tu tendenci, aby dělníci si stavěli domky, nutno vřele vítat a podporovat.

Řekl jsem na počátku, že populační vývoj Slezska bere se v celku touže dráhou jako dříve; myslil jsem to hlavně o pohybu obyvatelstva v jednotlivých jeho částech: severozápadní hornaté území (a též některé obce v horách na Těšínsku) mají úbytek obyvatelstva (uvádím soudní okresy: Javorník — 673, Vidnava — 83, Cukmantl — 350, Benešov — 1.071, Heřmanice — 651, Osoblaha — 1.184, Albrechtice — 605, Vítkov — 118, na Těšínsku obce; Morávka — 344, Staré Hamry — 29, Brenná — 12, také Ustroň — 408); největší přírůstek pak vykazuje hejtmanství Fryštátské (+30.8‰, a sice soudní okres bohumínský +36.7 a soudní okres fryštátský +28.1‰, a soudní okres polskoostravský (+33.9‰), za nimi jdou na Těšínsku okres bílský (+21.9‰) a těšínský (+15.6‰) a na Opavsku okres klimkovský (+17.0‰). Těžisko Slezska se stále více přesunuje na Těšínsko; od r. 1880 byl vývoj takový:

	Opavsko	Těšínsko
v r. 1880	288.239	262.377
„ 1890	296.451	292.092
„ 1900	311.068	369.354
„ 1910	321.897	434.693

Národnostní stránku sčítání, pokud se dá dnes přibližně zachytit z novinářských údajů a kombinací, probral jsem v článcích v Čase a v Ročence Matice Osvěty Lidové; zde jen poukážu na některé zajímavé výsledky. Čechů dle mých výpočtů přibýlo ve Slezsku 34—35 tisíc, tak že české procento z dosavadních 22.04 stoupne asi na 24.5, německý vzrůst odhaduji na 23—25 tisíc, jich procento tedy klesne nejméně o jedničku; procentní poměr všech tří národů je tedy asi takový: Němců 43.5‰ (dosud

44'68), Poláků 32% (dosud 33'22), Cechů 24'5 (dosud 22'04). Co jsem výše uvedl o poměru Těšínska a Opavska v celkovém přírostu obyvatelstva, platí i pro český přírůstek zvláště: na Opavsku přibýlo Čechů ne celých 5.000, na Těšínsku na 30.000 a sice zase především ve třech severozápadních okresích: fryštátském, bohumínském a polskoostravském (na 29 tisíc). Letošní sčítání vyrovnává skoro úplně relativní ztrátu, kterou jsme na Těšínsku utrpěli v posledních dvou obdobích (r. 1880 Čechů na Těšínsku 27'36%, r. 1890 – 25'22%, r. 1900 – 27'25%); ze 70.000 Bezručových je dnes dobrých 116 tisíc. Na Opavsku Čechů asi 65.500, tedy nemnoho více než polovička. V národním ohledu tedy dopadlo sčítání pro nás dosti dobře; ale nesmíme zapomínat, že je to především „Orlovsko“ (s českým přírostem přes 200%) a Polskoostravsko, jenž tento pokrok způsobily, a že dosud tisíce českých duší buď z neuvědomělosti anebo pro násilí je zapsáno s obcovací řečí německou, ale také v některých místech slezského Ostravska. Zejména Opava a Frýdek jsou taková zabíhající místa, v nichž se českému živlu nijak nechce dařit, z nichž spíše ještě se odrodilecká nákaza šíří do okolního českého kraje.

Naše obranné spolky Matice Osvěty Lidové a Matice Opavská odbyly v květnu krátce po sobě valné hromady. M. O. L. vydala obšírnou zprávu v Ročence, která vedle ní a výroční zprávy orlovského gymnasia přináší několik článků o postavení českého lidu na Těšínsku; úmysl vydávat Ročenku každoročně nutno schvalovat. M. O. L. od svého přestěhování z Těšína velice se rozmohla do šířky i hloubky, přibýlo jí 23 odborů (skoro 200%), jichž má dnes 35 s 3000 členy; přibýlo také úkolů: školky mateřské, obecné školy, dívčí měšťanka, hospodyňská škola, konečně reálné gymnasium; a se školami, vlastně s jich budovami rostou dluhy. — Matice Opavská, pokud vím, zprávy nevydala; referáty o valné hromadě, podané jejím jednatelem v Opavském Týdenníku a brněnském Hlase, obsahují o její činnosti jen všeobecné věty, žádných podrobných dat. Činnost její není tak daleko rozsáhlá jako u M. O. L., má jen asi čtyři odbory a přes čtyři sta členů; občas vyskytující se nářky na nedostatek zájmu o Matici mezi Čechy na Opavsku nedají se odstranit jinak, než když Matice Opavská — tak jak to učiní M. O. L. — skutečně sestoupí k lidu a bude se zejména starat o zřizování odborů a pěstování drobné kulturní práce. Na zřizování odborů je třeba dobře pamatovat právě nyní, kdy v brzkou pro uvedený zákon o povinných zemědělských společenstvech pozбудou částečně důvodu k existenci mnohé naše čtenářskohospodářské spolky.

Při té příležitosti zaznamenávám, že v poslední době přibývá ve Slezsku sokolských jednot; v posledním roce tři (Dombrová, Dolní Suchá, Svinov), letos již dvě (Chabičov, Kylešovice) a připravuje se třetí (Velká Polom). Na Těšínsku zakládané jednoty mají — vedle svých sokolských účelů — cíl národnostní, na Opavsku také protiklerikální: jde o to, proti tříštivým snahám klerikálním postavit spolek nestranný, v němž by mohli příslušníci všech stavů volně pracovat k vzájemnému povznesení a posílení, v němž by hlavně mládež našla nesešněrované cvičiště pro svůj rozvoj tělesný i duševní.

Hodně zájmu upírá se současně k několika školským otázkám. Orlovské gymnasium je ve velkém nebezpečí: Matice Osvěty Lidové zakrvácí se dosti stavbou budovy pro ně a naprosto by nemohla vydržet stoupající osobní náklad; je proto nevyhnutelnou povinností Ústřední

Maticе Školské, vyhovět naléhavé žádosti všech Čechů slezských a převzít personální náklad na gymnasium, které vedle svého věcného oprávnění má národněpolitický význam, pro náš vývin na Těšínsku nedocenitelný.

Přípravy k zřízení nové střední školy ve Slezsku, dívčího lycea na Pol. Ostravě, vyvolaly nejen mnoho živé polemiky, nýbrž také hodně zlé krve. Z počátku budily nedůvěru, ježto se konaly příliš tajnůstkářsky, a co vyšlo na světlo boží, vzbuzovalo málo důvěry (dopis „privatistky“ v Polskoostravském Týdenníku); zároveň vyskytly se úvahy a obavy finanční. Založen lyceální spolek »Vlasta«; při jeho valné hromadě i při valné hromadě Maticе Osvěty Lidové, kde se jednalo o to, zda-li má Maticе Osvěty Lidové odevzdat »Vlastě« povolení zřízení lycea, byly tyto obavy a pochybnosti z části veřejně vysloveny. Obavy diktovány jsou hlavně starostí, že sbírky pro lyceum poškodí M. O. L. a že samo zřizování lycea poškodí orlovské gymnasium v očích Ústřední Maticе Školské, pochybnosti tím, že ústav je předčasný, že jeho nižší polovici nabhazují měšťanské školy a že středoškolské vzdělání mohou dívky nabýt jako privatistky na středních školách chlapeckých. Prozatím »Vlasta« má povolení k zřízení lycea a po prázdninách pravděpodobně otevře první a čtvrtou třídu; povinností výboru »Vlasty« a zástupců M. O. L. v kuratoriu lycea bude přičinit se, aby obavy i pochybnosti se ukázaly přehnanými; bylo by nesprávné překážet mu v práci, dokud se bude držet v mezích vytčených debatou i resolucí valné hromady matiční.

Jos. Kudela.

NOVÝ ČESKÝ KLUB.

Nově zvolení poslanci lidovopokrokoví, státoprávní a dr. Masaryk utvořili nový klub na říšské radě pod názvem »Sdružení nezávislých poslanců pokrokových z Čech a Moravy«. Celkem mají 7 členů. Předsedou zvolen dr. Masaryk.

Spojení toto nutno vítat. Stalo se na půdě moravské, kde spojení těchto směrů provedeno bylo již dříve v politickém životě moravském. Na Moravě k němu došlo po vzájemném poznání, že nelze se pokrokovým stranám ubíjet na vzájem a pole ponechávat jiným.

Dnes spojují se strana státoprávně pokroková s realistickou k říšské politice. Před několika lety bylo by to nemožným. Po dlouholetých sporech, vášnivém hájení programů a názorů na říšskou politiku, scházejí se oba směry, poněvadž poměry je k tomu přinutily.

Nový klub má ve svém středu význačné hlavy politické a můžeme od něho očekávat mnohé nápravy v české politice. Bylo by ovšem chybou, kdyby spojení to nevyplývalo z nutnosti spojení pokrokových českých poslanců bez ohledu na minulou difference a jen z odporu proti Českému klubu anebo z trpkosti z posledních voleb.

Netřeba nový klub uvádět v život zase novými spory, které se jeví mezi Národními Listy a Lidovými Novinami, a které se rozpoutávají tak vášnivě.

Vždyť nový klub dostane se velmi často v blízkost Mladočechů. Zejména dr. Masaryk je v říšské politice mnohem blíže dr. Kramářovi než-li dr. Stránskému.

Samy »Lidové Noviny« psaly svého času, že otcem Kramářových myšlenek politických je prof. Masaryk a dr. Kramář že jim dal temperament.

A ten poměr zůstává týž, třebaž posledními volbami a nezvolením prof. Drtiny se vzájemné vztahy velmi zkalily.

Stejně dr. Šílený, prof. Smrček jsou mladočechy a proto říšská politika příštího klubu bude dosti neurčitá. My ho vítáme ze stanoviska kulturního. V politice říšské sotva bude pokračováním politiky radikálů z minulého období a spíše se přikloní k Mladočechům. A proto dnešní škorpení s Českým klubem je pouze vnější. Sk.

PRAŽSKÝ NAKLADATEL

B. Stýblo k naší zprávě podává následující vysvětlení: Klicperova „Jindra“ byla námi vydána již pětkrát s jazykovými opravami blízkého příbuzného autorova – je tedy příslušný závěr pro znalce literárních a nakladatelských poměrů samozřejmý. Ilustrovaně byla vytištěna „Jindra“ loni před Vánoci a uvolněna jest od práva autorského teprve letos dnem 17. února.

LISTÁRNA REDAKCE.

Pokračování článku prof. Smrčka uveřejněno bude v příštím ročníku, kdy otázka Dunajsko-Oderského průplavu přijde do nového stadia.

Za redakci odpovídá Otakar Skýpala v Mor. Ostravě. — Tiskem knihtiskárny Birguse a Riedla v Přívoze. — Veškerá práva vyhražena.